

Saveznički rat

Skenderović, Rok

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:616460>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



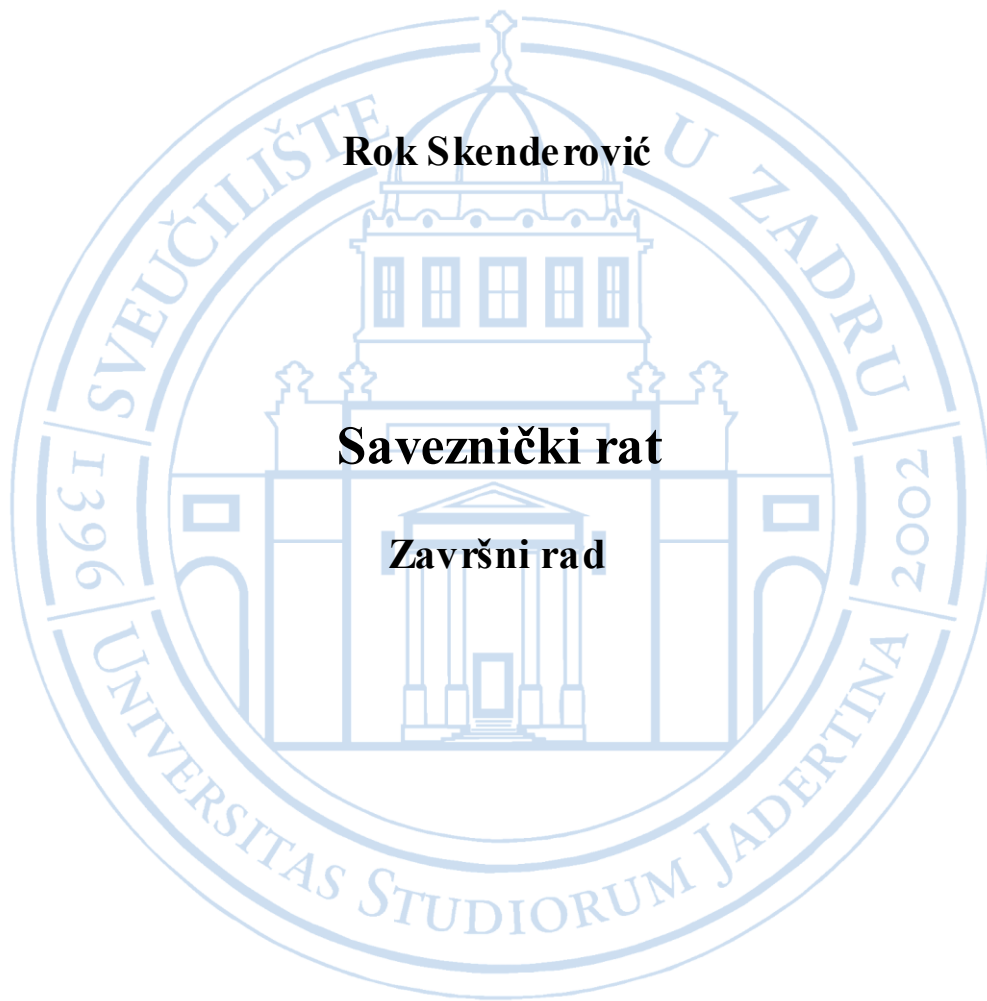
zir.nsk.hr



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest



Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest
Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (jednopredmetni)

Saveznički rat

Završni rad

Student/ica:

Rok Skenderović

Mentor/ica:

Prof. dr. sc. Anamarija Kurilić

Zadar, 2021.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Rok Skenderović**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Saveznički rat** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 21. rujna 2021.

Sadržaj:

1. Uvod.....	5
2. Kratak pregled geografije Italije i naroda koji su se pobunili u Savezničkom ratu	7
3. Stanje Rimske Republike u 2. st. pr. Kr.....	9
3.1. Braća Grakho.....	11
3.2. Gaj Grakho	15
3.3. Vanjska politika Rima do početka Savezničkog rata	18
4. Uzroci Savezničkog rata i ciljevi saveznika	20
5. Tijek rata	30
5.1. Prva faza rata.....	34
5.2. Druga faza rata	36
6. Posljedice Savezničkog rata.....	38
7. Zaključak.....	47
8. Literatura.....	49
8.1. Popis povijesnih vrela	49
8.2. Popis literature.....	49
9. Sažetak	51
10. Summary.....	52

1. Uvod

Saveznički rat, koji je u povijesti često bio zanemarivan, bio je neuobičajeno bitan za razvoj rimske države. Iako su najžešće borbe trajale praktički dvije godine, dok je sam rat trajao četiri godine, spomenuti događaj bio je u stvari kulminacija socijalnih i ekonomskih promjena kroz koje su prolazili Rim i njegova populacija kroz zadnjih sto godina. Problemi u odnosu Rima i njegovih tadašnjih italskih saveznika počeli su još u vrijeme pirskih i kasnije punskih ratova, posebice rata protiv Hanibala koji je uništio poljoprivredu do te mjere da su manji agrarni posjednici izgubili svoja zemljišta te su se počeli stvarati ogromni zemljoposjedi, takozvane latifundije, pri čemu su, naravno, sami saveznici u novoj raspodjeli zemlje često bili zanemarivani te se prednost davala rimskim građanima, osobito onima viših slojeva, vitezovima i senatorima. Ova preraspodjela zemlje, kao i iznimno bitno pitanje građanskih prava italskih saveznika, mučit će Rimsku Republiku tijekom posljednjih 150 godina njena postojanja. Od pobjede u punskim ratovima i osvajanja novih zemljišta izvan granica Italije, pa do braće Grakho i njihove agrarne reforme, savezničko pitanje će mučiti Republiku. Kulminacija problema koji su se nakupili prouzročit će rat u kojem će se saveznici pokušati izboriti za svoja prava. Moderni povjesničari koji se većinom slažu oko uzroka i posljedica rata (i vrlo često su u suglasju s antičkim izvorima) ne slažu se oko krajnjeg cilja Saveznika. Jedni smatraju da je krajnji cilj bila potpuna neovisnost od Rima, dok drugi smatraju da su saveznici samo htjeli postati dio rimskog građanstva te na taj način napredovati na socijalnom i ekonomskom planu. O ovome će više biti riječ u poglavlju o tijeku rata i ciljevima pobunjenika.

Ovaj se završni rad ipak neće koncentrirati na samu raspravu povjesničara o ratu. Cilj ovog rada je napraviti koncizan pregled samog rata, kao i njegove uzroke, koji su sami po sebi već bitni u proučavanju sukoba i možda još važnije, posljedice samog sukoba koje su dalekosežne i iznimno važne za daljnju rimsku povijest. Saveznički rat označava početak

raspada Rimske Republike, početak perioda građanskih ratova između Sule i Marija te kasnije Cezara i Pompeja. On također predstavlja zadnje poglavlje u procesu ujedinjenja Italije kao geografske i političke regije. Nakon Savezničkog rata taj proces je dovršen te Italija postaje država u kojoj žive rimski građani sa svim pravima. Polako, kroz proces dodjele rimskog građanskog prava dovršio se proces romanizacije Italije te su u Italiji nakon par generacija od završetka rata živjeli isključivo Rimljani. Stare kulture poput etruščanske i grčke na jugu izgubile su se pod velikom snagom romanizacije. Naravno posljedice nisu bile samo dalekosežne, već su se one počele osjećati u prvim godinama nakon rata. Municipalizacija Italije je jedna od direktnih posljedica sukoba saveznika i Rimljana.

2. Kratak pregled geografije Italije i naroda koji su se pobunili u Savezničkom ratu

Kako bi se lakše shvatilo uzroke koji su doveli do sukoba Rima i njegovih saveznika bitno je dati kratak pregled geografije Italije kao i kratak pregled povijesti najvažnijih pobunjenih naroda, jer su, očekivano, i geografija i povijest utjecale na formiranje savezničkih naroda i posljedično na sam sukob. Apenini se sa svojim brojnim ograncima nameću kao prirodna barijera koja Italiji daje njen izgled. Sjeverni dio tog planinskog klanca dijeli Padsku dolinu od ostatka Italije. Rimljani su ovo područje zvali Cisalpinska Galija. Sjeverozapadno se nalazi Ligurija (koja je dobila ime po narodu koji je tamo obitavao), a sjeveroistočno su se naselili Veneti. Središnji dio Apenina dijeli srednju Italiju na dva dijela. Na zapadnom se nalaze Etrurija, Lacij i Kampanija, a na istočnom Apulija i Kalabrija. Krećući se prema jugozapadu Apenini dominiraju Lukanijom i Brucijem.¹

Narodi koji su nastanjivali središnji dio poluotoka mogu se podijeliti na dvije skupine: Latine i Umbro-Oske ili Umbro-Sabele. Pošto su se, kako će se kasnije vidjeti, upravo Umbro-Osci (iako naravno ne svi) pobunili protiv Rima, moramo ih поближе prikazati. Umbri su živjeli uz sjeverni tok Tibera te na Apeninima. Regija Umbrija će upravo po njima dobiti ime. Istoj jezičnoj skupini pripadaju i Marsi, koji su živjeli oko Fucinskog jezera, Peligni koji su obitavali istočno od Fucinskog jezera, Piceni po kojima se regija na obali Jadranskog mora južno od današnje Ancone zvala Picenum te Vestini i Marucini. Marsi su primjer naroda koji je Rimljanima zadavao velike muke, pa se tako u antičkim izvorima Saveznički rat ponekad naziva „rat protiv Marsa“ (*Bellum Marsicum*). Vestini i Marucini, dva vjerojatno najmanje poznata od navedenih naroda, stanovali su oko današnje Pescara. Naravno, postoji još naroda koji su pripadali ovoj podskupini,² ali se oni nisu uključili u Saveznički rat pa se stoga neću

¹ P. Lisičar, 1971, 256.

² Više o svim tim narodima v. kod P. Lisičar, 1971, 263.

zadržavati na njima. Apijan navodi da su se od spomenutih naroda pobunili Marsi, Peligni, Vestini, Marucini i Piceni.³ Druga, oskijska podskupina je u pravilu obitavala južnije. Samničani, koji su u usporedbi s ostatkom svojih rođaka, bili najratoborniji živjeli su na samim Apeninima istočno od Kampanije i Lacija. Oskijskoj skupini pripadaju još i Hirpini koji su živjeli u južnom dijelu Samnija, Lukanci, po kojima je regija Lukanija dobila ime te stanovnici Brucija (*Brutium, Brutii*).⁴

O ratobornosti Samničana svjedoče tri Samnitska rata koja su se dogodila u 4. stoljeću i početkom 3. stoljeća. Razlog za početke spomenutih ratova bila je Kampanija, iznimno plodna regija južno od Rima. Samničani su se sukcesivno počeli naseljavati u Kampaniji. Nakon uspješno okončanih samnitskih ratova (i jednog rata protiv Latina) Rimljani su u svojim rukama čvrsto držali Kampaniju, a nakon toga su prešli Apenine i osvojili Picenum, u kojem su osnovali latinsku koloniju Ariminij (*Ariminum*) te time potvrdili svoju prevlast nad Picenima. Južna Italija je do 270. pala pod vlast Rima. Narodi srednje i južne Italije koji su potpali pod vlast Rima do sredine 3. st. bili su manje urbanizirani od onih na sjeveru. Stupanj urbanizacije Kampanije ili Etrurije nije bio usporediv sa stupnjem urbanizacije Samnija ili Umbrije. Među Samničanima, Picenima i Umbrima prevladavao je plemenski i stočarski život. Rimljani su do početka Prvog punskog rata imali cijelu Italiju pod kontrolom. Gradovi koji nisu bili kolonije ili municipiji postajali su saveznički gradovi (*civitates foederate*) te su morali služiti vojsku u pomoćnim jedinicama i pružati materijalnu pomoć Rimu ako je to bilo potrebno. O sklapanju savezničkog ugovora (*foedus*) više će riječi biti kasnije. Ipak, Italija će sve do Savezničkog rata (unatoč brojnim pokušajima reformi ljudi poput braće Grakho) postati mješavina rimskog i savezničkog teritorija. Unatoč velikom

³ Ap., *Bell. Civ.*, I, 30.

⁴ P. Lisičar, 1971, 263-264.

širenju rimske države do početka sukoba, Italija će ostati manje-više ista, barem kad je u pitanju teritorijalna podjela.⁵

3. Stanje Rimske Republike u 2. st. pr. Kr.

Na početku 2. st. pr. Kr. Rimska Republika se proširila, a pobjedom nad Hanibalom u Drugom punskom ratu i uništenjem Kartage u Trećem punskom ratu (146.) Rim je ostvario potpunu dominaciju na zapadnom Mediteranu. Osnivanjem novih provincija, poput Makedonije 146. te Afrike iste godine nakon završetka Trećeg punskog rata Rim se povećanjem svojih prekomorskih posjeda pretvorio u pravu Sredozemnu silu.⁶ Međutim, provincije su bile nešto potpuno drugo od do tad osvojenih italičkih naroda. One su bile rimski izvanitalski teritoriji, kojima je Rim direktno upravljao, za razliku od pokorenih saveznika s kojima je sklapao saveznički ugovor.⁷ Od brojnih konzula koji su obavljali dužnost u drugoj polovici 3. st. i prvoj polovici drugog, većina njih (više od pola) je dolazila iz dvadesetak rimskih aristokratskih rodova koji su redovito bili zemljoposjednička aristokracija.⁸ Čak i u slučaju obnašanja konzulske časti od strane osobe koja nije bila iz spomenutog kruga rimskog pojma familije, ona je u početku bila smatrana nekakvom vrstom skorojevića, osobito ako nije dolazila iz već spomenutog kruga obitelji. Naravno dvadesetak *familiae* koje su efektivno vladale Rimom gledale su svoje interese. Razvijanjem socijalnih, ekonomskih i političkih veza, među već spomenutim obiteljima, te diferencijacijom političkih stavova istih će se formirati dvije političke grupacije: optimati i populari.⁹ Optimati koji su u početku zavlдали Senatom, i njihovi protivnici populari, koje su optimati nazivali demagozima, su političke saveznike potražili u komicijama i narodnim tribunima koji su

⁵ P. Lisičar, 1971, 301-304.

⁶ P. Lisičar, 1971, 325-327.

⁷ P. Lisičar, 1971, 305-306.

⁸ H. H. Scullard, 1959, 5.

⁹ H. H. Scullard, 1959, 5-6.

često stajali nasuprot Senatu.¹⁰ Ove dvije grupacije se formiraju oko druge polovice drugog stoljeća. Česta koncepcija da su populari bili zastupnici plebsa i siromašnog gradskog stanovništva, a da su optimati zastupnici isključivo senatorskog staleža je pogrešna. Apijan dosta dobro opisuje situaciju prije formiranja dvije stranke: „i jedna i druga strana, pouzdajući se u svoju brojnost, oštrila se protiv druge i, stvarajući neumjerene gomile, željno je očekivala dan pretresanja zakona – jedni da nikako ne dopuste da on zavlada, a drugi da ga na svaki način podupru.”¹¹ Iz ovog citata se vidi da razlika između populara i optimata (iako su grupacije o kojima Apijan piše samo začeci dviju stranaka) nije bila toliko politički ideološka koliko agrarno ekonomska. Ovo se vidi po činjenici da je dosta vođa populara dolazilo upravo iz senatorskog staleža te da su bili članovi oligarhijskog sustava protiv kojeg su se borili, kao i po činjenici da je upravo agrarna reforma bila glavni kamen spoticanja između ove dvije grupacije. Upravo ovo vrlo važno pitanje će svoj vrhunac doživjeti za vrijeme braće Grakho .¹² Ovo pitanje će kasnije postati iznimno važno te će kao i već spomenuto antagoniziranje pokorenih italjskih naroda osnivanjem kolonija na njihovom teritoriju postati jedan od uzroka Savezničkog rata.

Vitezovi (*equites*) su društvena klasa koja se nalazila između senatorske klase i naroda te su postali iznimno moćni. Uspjeli su se osiliti, između ostalog zbog već spomenutog znatnog širenja Rima po Sredozemlju te su se pretvorili u trgovačku i lihvarsku aristokraciju koja je zastupala povećanje provincijskih poreza od kojeg su profitirali.¹³ Također, vitezovi nisu imali nikakve restrikcije na količine brodova koje su mogli posjedovati za razliku od senatora koji su pod Klaudijevim zakonom (*Lex Claudia*) to imali. Osvajanje zapadnog Sredozemlja, nakon punskih ratova, kao i osnivanje provincije Makedonije, te podjarmljivanje Grčke vitezovima je donosilo samo dobro, širenjem tržišta na praktički cijeli

¹⁰ H. H. Scullard, 1959, 4–6.

¹¹ Ap., *Bell. civ.*, I, 10–11.

¹² H. H. Scullard, 1959, 6; N. A. Maškin, 1951, 145-146.

¹³ P. Lisičar, 1971, 333.

Mediteran vitezovi su počeli trgovati i baviti se novčarstvom. Rastom njihove financijske moći naravno dolazi do zahtjeva za većim sudjelovanjem u vlasti te do njihova saveza sa popularima.¹⁴

U prvih 50 godina 2. st. pr. Kr. Rimljani su uspjeli poraziti i uništiti Kartagu, proširiti se i na Španjolsku te na jugoistočnu Europu, i 146. osnovati provinciju Makedoniju te se tako proširiti i na grčko područje. Ovakvim širenjem rimskog teritorija došlo je i do povećanja, novca, robova i prirodnih bogatstava što je utjecalo na rimsko društvo tako što je povećalo materijalnu moć stanovnika Rima. Također, povećano bogatstvo i moć Rima će utjecati i na socijalne promjene, s time da će senatorski stalež prvi profitirati od novostečenog bogatstva; međutim dio novca će se preliti i na niže staleže, već spomenute vitezove i na urbani plebs u Rimu. Ovakve duboke ekonomske i socijalne promjene će izazvati i političke promjene, poglavito u raspodjeli takozvane „javne zemlje“ (*ager publicus*). Stanje će postati toliko usijano da će čak i narodni tribuni poput Tiberija Grakha biti ubijeni od strane bivših konzula.

3.1. Braća Grakho

Promijenjena ekonomska situacija, u kojoj su se seljaci i mali zemljoposjednici zbog jačanja latifundijskog tipa posjeda počeli seliti u grad te gubiti znatnu količinu prihoda, zabrinjavala je Rimljane. Stara klasična podjela na pet imovinskih razreda, koja je reflektirala način služenja vojske po principu skupoće vojne opreme (točnije oni koji su imali najviše novaca su imali najbolju vojnu opremu), je polako gubila smisao jer je golema masa urbanog plebsa u Rimu počela potpadati pod *capitecense* - najniži razred koji zbog premalih prihoda nije trebao služiti vojsku. Senat je odlučio polako smanjivati cenzus za prijavu u vojsku, ali to je dovelo do još većih problema jer su se siromašni seljaci nakon sezone ratovanja vraćali na

¹⁴ H. H. Scullard, 1959, 6–7.

napuštene farme. Navedena situacija je znatno slabila vojsku Republike, pa se zbog vojnih potreba pristupilo reformama. Način na koji se ova situacija probala riješiti je preraspodjela javnog zemljišta (*ager publicus*) koje je uglavnom bilo pod zakupom senatorskog staleža.¹⁵

Pokušaj agrarne reforme Tiberija Gaja Grakha, narodnog tribuna 133. kako bi smanjio moć i pohlepu aristokracije nije bio ništa novo; već su se Scipion Emilijan i Lelije zalagali za provođenje spomenute reforme i to početkom druge polovice drugog stoljeća. Pokušaji provedbe agrarne reforme su posebno bitni jer su poljoprivredna kriza i zakupljivanje zemlje od strane aristokracije posebno jako pogađali upravo srednju i južnu Italiju, koje su, kako je već spomenuto, bile centri savezničke pobune. Scipion Emilijan, koji je i sam bio član povlaštene zemljoposjedničke aristokracije, pokušao je smanjiti moć aristokracije, međutim vrijeme za ovakvu opsežnu reformu još nije bilo došlo. Drugi prethodnik Tiberija Grakha, Lelije, također je pokušao, pa čak i sastavio prijedlog novog agrarnog zakona, ali on nije prošao kroz komicije te je i taj pokušaj propao.¹⁶

Tiberije je 133. postao narodni tribun. Iste godine je donio prijedlog agrarnog zakona (*lex agraria*) u kojem bi javna zemlja postala slobodna za dodjelu. Svatko tko je imao posjed veći od 500 jugera na javnoj zemlji ga se morao odreći osim ako nije imao sina za kojeg se moglo dobiti 250 jugera. Na kraju je maksimum javne zemlje koju je čovjek mogao posjedovati postao 1000 jugera sveukupno. Naravno za tako veliku preraspodjelu zemlje oformila se komisija koja je kontrolirala da sve prođe po planu.¹⁷ Uobičajeni narativ da zakon prvi puta nije prošao zato što Tiberije nije imao potporu Senata je pogrešan, upravo zbog svojih odličnih obiteljskih veza - žena mu je bila kćer prvog čovjeka Senata (*princeps senatus*) te zbog svoje odlične vojne karijere. Tiberije je imao potporu određenih senatora.

¹⁵ H. H. Scullard, 1959, 19–21.

¹⁶ N. A. Maškin, 1951, 128–129.

¹⁷ Ap., *Bell. civ.*, I, 10–11.

Dobar primjer je Publije Mucije Scevola, jedan od istaknutijih pravnika toga doba.¹⁸ Međutim, Tiberije je prvo odlučio prijedlog zakona iznijeti pred komicijom, a ne pred Senatom kako je to bilo uobičajeno. Nakon iznošenja prijedloga, Marko Oktavije, drugi narodni tribun, stavio je veto na prijedlog, naravno u interesu Senata.¹⁹ Marko Oktavije je pomoću skupštine svrgnut te se Tiberije na taj način riješio njegovog utjecaja. Nakon toga je uspio izglasati agrarni zakon u skupštini, a Senat nije imao drugog izbora nego ga potvrditi. Upravo zato je Tiberije prvo zakon dao na glasanje skupštini, kako bi zaobišao Senat. Nakon prvog mandata Tiberije se kandidirao po drugi put. Iako to nije bilo nezakonito, nije se dogodilo već 200 godina. Međutim, Tiberije je ubijen od strane senatora na Kapitoliju. Iako njegovom smrću agrarni zakon nije povučen, reforme općenito su doživjele težak udarac. Do dolaska njegova brata Gaja na poziciju narodnog tribuna reforme će praktički stati.²⁰

Reforme i politička aktivnost Gaja Grakha biti će još utjecajniji nego Tiberijevo djelovanje. Gaj će se aktivno zalagati za poboljšanje života italskih naroda. Tiberije, kroz svoju agrarnu reformu je pokušao nešto poduzeti u tom smislu, ali nikad aktivno. To će se promijeniti kada 123. narodni tribun postane Gaj. Desetljeće između tribunata Tiberija i Gaja nije prošlo bez događanja. Komisija koja je bila zadužena za preraspodjelu zemlje, koju je osnovao još Tiberije (*triumviri agris iudicandis adsignandis*) nije prestala postojati, samo su se članovi promijenili.²¹ Postojeći problem za saveznike je bio taj što je komisija imala moć dodjeljivanja i oduzimanja javne zemlje koji su saveznici na veliko koristili ili kao *possessores* (posjednici koji su držali zemlju u zakupu (*possessio*) koji su mogli nasljeđivati, ali je vlasnik te zemlje bila država) ili kao *dominatores* (vlasnici koji su imali potpunu vlast nad zemljom). Logično je da je puno češći oblik posjedovanja zemlje bio onaj prvi, *possessio*, Rimu se jednostavno više isplatilo držati zemlju u zakupu. Komisija je *ager*

¹⁸ H. H. Scullard, 1959, 21-23.

¹⁹ H. H. Scullard, 1959, 21-23.

²⁰ Plut, *T. Gracch*, III, 257-259; H. H. Scullard, 1959, 23-24.

²¹ H. H. Scullard, 1959, 23.

publicus prvo dijelila siromašnim Rimljanima, na štetu italskih i latinskih saveznika. Situacija po saveznike je 129. bila toliko loša da su morali potražiti pomoć od Scipiona Emilijana, čovjeka koji je bio veteran više bitaka, a i podrijetlo mu je bilo egzemplarno. On je, pošto je bio vojnik, vjerojatno shvatio koliko je važno imati italske saveznike na svojoj strani. On je prvi koji je komisiju napao javno te je predložio da se njihove sudske ovlasti (*iudicandis*) prenesu, barem na neko vrijeme, na tadašnjeg konzula Tuditana, koji je u međuvremenu ratovao u Iliriku.²²

Apijan je kao jedan od glavnih uzroka Savezničkog rata naveo Marka Fulvija Flaka, konzula za 125., i bivšeg člana komisije za raspodjelu zemlje koji je donio prijedlog zakona po kojem bi svi saveznici dobili rimsko građansko pravo. Ovim prijedlogom saveznici su se po prvi puta ponadali da postoji šansa za dobivanje rimskog građanskog prava. Unatoč tome bili su svjesni da prijedlog vrlo vjerojatno neće proći.²³ Spomenuta Apijanova razmišljanja mogu se uzeti kao očit dokaz da problemi saveznika s Rimom nisu nastali sami od sebe. Također, saveznici su bili nezadovoljni već neko vrijeme te je situacija kulminirala pobunom grada *Fregellae* iste godine u kojoj je Flak postao konzul, *Fregellae* su bile bila latinska kolonija koja se pobunila zato što nije bila zadovoljna svojim latinskim statusom, što pokazuje da se nezadovoljstvo rimskom vladavinom nije širilo isključivo među Italicima, već i među Latinima.²⁴ Zakon koji je Flak predložio 125. sastojao se od ideje da svaki stanovnik Italije, ako to želi, može dobiti rimsko građansko pravo, ali, ako ne želi, može dobiti *ius provocationis ad populum*, točnije, pravo priziva na narodnu skupštinu ako mu djelovanje nekog magistrata ugrožava život ili imovinu. Ovo je bilo prvi put da je neki rimski magistrat javno zatražio davanje prava saveznicima. Dotad su Tiberije Grakho i Scipion Emilijan samo natuknuli da bi se takvo nešto moglo dogoditi, ali ovo je bila prava prekretnica, otvoreni

²² C. J. Dart, 2014., 51–52.

²³ Ap., *Bell. civ.*, I., 26–27; C. J. Dart, 2014, 53.

²⁴ C. J. Dart, 2014., 52–54.

početak borbe, koju će nastaviti Gaj Grakho, i koja će kulminirati otvorenim ratom. Ipak, nakon gušenja pobune *Fregellae*, Fulvije Flak je poslan u Masiliju. Na ovaj je način Senat, jer se nikako nije slagao s pokušajem davanja prava Saveznicima, maknuo problematičnog Flaka s pozicije moći.²⁵

3.2. Gaj Grakho

Gaj Grakho je 123. g. pr. Kr. postao narodni tribun. Prije toga je od 126. do 124. služio kao kvestor na Sardiniji. Po povratku u Rim se čak i prije obnašanja tribunata morao braniti. Naime otišao je sa Sardinije bez da je pričekao svoju zamjenu. Optužen je da je sudjelovao u pobuni grada *Fregellae*. Narod ga je 123. izabrao za narodnog tribuna, na temelju njegovih oratorskih vještina koje je dokazao u negiranju optužbi protiv sebe i na temelju njegova prijašnjeg političkog iskustva, kao i činjenice da je bio brat već od prije poznatog Tiberija. Za razliku od Tiberija, Gaja će vrlo spremno narod 122. izabrati i za drugi tribunat. Točan obim njegovih reformi u prvom tribunatu nije točno poznat, ali čini se da je kao i Tiberije u početku bio puno suzdržaniji te je ekstremnije reforme počeo provoditi tek kasnije. Čak je i Senat u početku bio manje agresivan (iako je moguće da to proizlazi iz činjenice da niti jednog od Gajevih kolega tribuna nisu uspjeli nagovoriti da se okrene protiv njega, za što će kasnije iskoristiti Livija Druza).²⁶ Odmah po izboru, predložio je dva nova zakona: prvi, po kojem se magistrat kojeg je narod smijenio ne bi više uopće mogao birati (spomenuti zakon ipak nije bio izglasan, ali ne zna se točno zašto) i drugi, u kojem je sve sudove koji su imali ovlast proglasiti smrtnu kaznu, a čije članove nisu birale narodne skupštine, proglasio ništavnim (ovaj zakon je prošao i bio je uglavnom ciljan na ljude koji su prije deset godina sudili Tiberijevim pristalicama).²⁷

²⁵ C. J. Dart, 2014, 54–56.

²⁶ H. H. Scullard, 1959, 27–28.

²⁷ A. Lintott, 1992, 77–78.

Usljebile su ekonomske reforme, potvrdio je Tiberijev agrarni zakon i maknuo već spomenuta ograničenja Scipiona Emilijana s komisije za preraspodjelu zemlje. Odlučio je osnovati nekoliko novih kolonija, čiji su kolonisti uglavnom bili iz redova siromašnog gradskog plebsa. Kolonije su se do tad uglavnom osnivale iz vojnih potreba i zbog viška populacije u samom Rimu. Siromašni kolonisti bi u kolonijama dobivali zemlju i na taj se način izvlačili iz siromaštva, tako da je postojala i naglašenija ekonomska komponenta osnivanja kolonija. Uveo je i *lex frumentaria*, zakon po kojem bi se gradskom puku žito prodavalo ispod tržišne cijene, što je u Rimu bila novost, iako je takva ideja u Grčkoj postojala već neko vrijeme. Također počeo je ekstenzivnu izgradnju cesta kako bi se smanjila nezaposlenost i povećale komunikacije među gradovima.²⁸ Nadalje, prošao je njegov prijedlog zakona o smanjenju najniže moguće dobi za prijavu u vojsku (17) i opskrbljivanje odjećom vojske od strane države. Gaj se zalagao za prava italjskih saveznika i Latina te su se početkom njegovog drugog tribunata još pojačali pokušaji davanja Latinima niza prava koji su imali samo rimski građani. Moguće je da je već za vrijeme prvog tribunata donio prijedlog zakona o davanju rimskog prava latinskim građanima, ali ako i jest, tada taj zakon tom prilikom nije prošao. Vjerojatno je zbog manjka političke potpore Senata odlučio potporu potražiti kod vitezova (*equites*).²⁹

Pravo na ubiranje poreza iz Azije dao je na javnu dražbu. Naravno, vitezovi koji su se tada već obilato bavili trgovinom zakupili su prava na porez iz Azije. Vitezove je imenovao sucima te je na taj način smanjio senatorsku prevlast u sudstvu. Ova mjera je imala dalekosežne političke posljedice. Vitezovi, društveni sloj koji do tad praktički nije sudjelovao u vlasti u nekoj većoj mjeri (iako su njihovo bogatstvo i utjecaj na političke odluke bili *de facto* veliki), postao je jedini instrument u osuđivanju određenih korumpiranih senatora. Još jedna mjera kojom je smanjio moć senatora bila je odlučivanje o dodjeli provincija konzulu

²⁸ A. Lintott, 1992, 80–81.

²⁹ A. Lintott, 1992, 82–83.

prije obnašanja samog konzulata. Do tad je praksa bila takva da se provincija u koju će konzul biti poslan nakon obnašanja konzulata odredi za vrijeme obnašanja magistrature, a nakon spomenutog zakona provincija koja se dodjeljivala konzulu određivala se prije njegovog dolaska na vlast. Na ovaj je način Gaj spriječio da konzuli utječu na to koju će provinciju dobiti. Ovime je još više smanjio moć Senata.³⁰

Drugi tribunat Gaja Grakha počeo je 122. godine. Gaj je, nadajući se da će novi kandidat za konzula Gaj Fanije stati na njegovu stranu, podupro njegovu kandidaturu, međutim, Fanije se okrenuo Senatu i izbacio sve negrađane iz Rima kako bi smanjio njihov utjecaj u samom gradu i umanjio potporu Grakhu. Grakho je na to odgovorio prijedlogom da se građanska prava daju svim Italicima. Na to je Marko Livije Druz Stariji (Gajev kolega u tribunatu koji je bio konzervativni političar koji je podržavao Senat) predložio da se pravo *ius provocationis* da svim Latinima. Ova lukava politička mjera služila je da se negiraju Gajeve žalbe o nepravедnosti sustava samog rimskog građanstva bez da se taj sustav promijeni, točnije, bez da se stvarna prava daju Latinima ili Italicima. Do neke mjere ovaj se Druzov potez pokazao uspješnim. Latini su se zadovoljili novim pravom. Potpora Grakhu je počela opadati, tim više što je jedan od dva nova konzula izabran 121. g. bio Lucije Opimije koji je još kao pretor ugušio pobunu latinskog grada *Fregellae*. Konzul je okupio ljude koji su ga podupirali, a koji su se protivili Gajevim reformama, osobito onima koje se tiču davanja rimskog građanskog prava saveznicima i proveo masakr u Rimu u kojem je stradalo oko 3000 ljudi, među kojima su bili Gaj Grakho i Fulvije Flak, obojica članovi komisije za raspodjelu zemlje.³¹ Gaj Papirije Karbon, jedini preživjeli član komisije za preraspodjelu zemlje, jedan od konzula za 120. g., pokušao je optužiti Opimija za ubojstva ljudi koji nisu bili propisno osuđeni, međutim Opimije se uz pomoć Senata uspio obraniti. Zaključak koji su populari mogli izvući iz činjenice da se Opimije izvukao iz optužbe je da im u budućnosti možda neće

³⁰ H. H. Scullard, 1959, 28–30.

³¹ C. J. Dart, 2014, 59–61.

biti potrebna snaga zakona, nego vojna snaga i potpora magistrata koji su imali *imperium*. Spomenuti zaključak da za reforme u Rimu nije potrebna snaga zakona nego vojska i potpora magistrata imat će dalekosežne posljedice. Ovo je jedna od najvažnijih posljedica burnog perioda obilježenog sukobom braće Grakho i njihovih protivnika koja će na kraju rezultirati oružanom potporom saveznika.³² Ubojstvo Gaja Grakha je dovelo do velikog nezadovoljstva saveznika.³³ Unatoč ogromnim naporima Senata, komisija za preraspodjelu zemlje nastavila je postojati sve do 111. godine.³⁴

3.3. Vanjska politika Rima do početka Savezničkog rata

Vanjska politika Rima u periodu od 123. do 91. g. jednako je bitna kao i unutarnje reforme koje su braća Grakho provodila. Vanjska i unutrašnja politika Rima su jednako utjecale na saveznike, što se će bolje vidjeti u kasnijem poglavlju o uzrocima rata, gdje će se pokazati da je vanjska politika bila indirektan uzrok rata. Sukob senatorskog i viteškog staleža u Rimu je na direktan način oblikovao vanjsku politiku Republike. Borbu vitezova za dobivanje boljih političkih pozicija u Rimu antička tradicija veže uz braću Grakho, točnije uz Gaja Grakha koji je vitezovima prepustio upravu nad sudovima kako bi njihova politička moć bolje odgovarala ekonomskoj snazi koju su posjedovali. Očito je da su vitezovi, koji su ogromnu moć stekli nakon perioda reformi braće Grakho, ojačali zbog vanjskopolitičke situacije, dobivanjem provincijskih poreza te pojačanom trgovinom s novim provincijama. Ovo naglo jačanje vitezova za vrijeme prije i poslije braće Grakho ipak nije nastalo samo od sebe nego se događalo već neko vrijeme.³⁵ Širenjem Rima u drugoj polovici prvog stoljeća prije Krista došlo je do novih poslovno-ekonomskih prilika koje su se naglo počele povećavati. Praktički odmah je počelo dolaziti do sukoba između tada još slabo formirane grupe vitezova i oligarhijske senatorske aristokracije. Utjecaj ovog novog viteškog sloja vidi

³² A. Lintott, 1992, 84–85.

³³ Ap, *Bell civ.*, I, 26–27.

³⁴ C. J. Dart, 2014, 60.

³⁵ E. Gabba, 1976, 79-81.

se i puno prije braće Grakho. Događaji poput potpunog uništenja Kartage ili Korinta te odabir grčkog otoka Dela kao slobodne luke ne mogu se gledati kao čisto političke odluke, nego se moraju smatrati i komercijalnim. Upravo ovi primjeri potvrđuju utjecaj vitezova na vanjsku politiku prije reformi braće Grakho. Naravno, ovakav narativ ne znači da stara oligarhijska aristokracija nikad nije gledala na ekonomske interese osvajanja, ali pojavom novih provincija i time novih poslovno-ekonomskih prilika viteški sloj se zbog svog pojačanog ekonomskog interesa sve više počeo miješati u politiku. Pri tome ne smijemo smetnuti s uma da je iskorištavanje rudnika srebra u Hispaniji počelo već 179. g., što je bitno jer dokazuje da se interesi trgovaca postupno pojačavaju kroz drugo stoljeće te da se oni polako počinju uplitati u vanjsku politiku države. Međutim, u periodu braće Grakho pojačava se sukob senatorskog, vladajućeg staleža i već spomenutog viteškog sloja čije se bogatstvo u velikoj mjeri zasniva na trgovini i novčarstvu. To se vidi u njihovom sukobu oko organiziranja provincije Azije. Cilj senatorskog vladajućeg staleža bio je dobiti neku od provincija na upravu te ograničiti nove poslovne prilike za vitezove, zadržati *status quo* i poražene strane vladare stavljati u neku vrstu vazalnog položaja u kojemu bi oni bili prisiljeni plaćati danak. Organizacija provincije Azije 129. g., u kojoj su vitezovi dobili značajne položaje u provincijskoj administraciji, može se protumačiti kao njihova svojevrsna pobjeda. Upravo na ovom primjeru vidimo kako dvije unutrašnje struje oblikuju vanjsku politiku Rima: prva struja, koja predstavlja konzervativniju politiku očuvanja već stvorenih institucija i održavanja statusa *quo*, i druga, koja stremi dobivanju novih poslovnih prilika kako bi se pojačala njihova ekonomska moć.³⁶ Sukob vitezova i senatora još se bolje vidi u ratu protiv Jugurte, kralja Numidije. Sam rat, kao i pritisak Gaja Marija, jednog od vođa populara, na Senat da se objavi rat, imao je ekonomsku pozadinu. Osnivanje nove provincije bi vitezovima sigurno pružilo više poslovnih prilika, a Marije bi preko toga vjerojatno dobio potporu

³⁶ E. Gabba, 1976, 81-82.

vitezova u daljnjem političkom napredovanju. Iako kasnija kolonizacija Afrike nije među senatorima podigla veliku prašinu, pitanje Mitridata, kralja Ponta u Maloj Aziji čiji je teritorij graničio s rimskom provincijom Azijom, itekako jest. Najbolji pokazatelj činjenice da je Mitridat bio katalizator za sukob senatora i vitezova je ogromna količina bogatstva koja se počela skupljati u rukama vitezova i italskih trgovaca u istočnim rimskim provincijama te su se obje strane, i senatori i vitezovi, žestoko borili oko toga čiji će predstavnik dobiti vojno zapovjedništvo u Aziji. Krajem drugog stoljeća pr. Kr. Marije, jedan od istaknutijih predstavnika vitezova i trgovaca poražava Cimbri i Teutone. Također, zajednica trgovaca (rimskih i italskih) na otoku Delu ekonomski jača. Općenito je oko 100. pr. Kr. koncentracija moći u rukama vitezova i trgovaca bila poprilično velika. Osim toga, utjecaj na sudovima koji je vitezovima bio oduzet 106. vraćen je 100., što je još jedan nesumnjivi dokaz snage vitezova i trgovaca koja se počela povezivati s popularima koji su svojeg vođu našli u Mariju. Jačanje moći vitezova je Senatu predstavljalo veliku opasnost. Poslovne veze pojedinih članova senatorskog staleža s Mitridatom samo pokazuju da se ta oligarhijska, vladajuća klasa protivila bilo kakvom jačanju moći viteškog staleža.³⁷

4. Uzroci Savezničkog rata i ciljevi saveznika

Da bi se uopće mogli shvatiti uzroci koji su doveli do pobune saveznika mora se proučiti ciljeve koje su željeli postići. Međutim, već tu dolazimo do problema; naime, moderna historiografija još uvijek nije došla do konsenzusa o ciljevima pobunjenika. Pretpostavke modernih povjesničara o ciljevima i uzrocima pobune su brojne, ali se mogu svesti na dvije bazične skupine.³⁸

Prva skupina smatra da je cilj pobunjenika bio dobiti rimsko građansko pravo te da je glavni uzrok pobune upravo njegovo neposjedovanje, dok druga skupina predvođena

³⁷ E. Gabba, 1976, 82-84.

³⁸ C. J. Dart, 2014, 12-16.

Mouritsenom smatra da je cilj saveznika bila potpuna neovisnost. Tako na primjer Emilio Gabba (jedan od glavnih predstavnika prve skupine) smatra da je ekonomsko jačanje italjskih saveznika, i to osobito viših slojeva Italika, dovelo do kompliciranja političke situacije. Italici su jedini spas vidjeli u dobivanju rimskog građanskog prava.³⁹ Ovaj zaključak se gotovo potpuno podudara sa mišljenjem Apijana, jednog od glavnih antičkih autoriteta, koji također smatra da je cilj pobunjenika bio isključivo dobivanje rimskog građanskog prava, kao i da je uzrok izbijanja pobune upravo činjenica da je izostanak rimskog građanskog prava Italika (i Latina, iako ni blizu do te mjere) uzrokovao ekonomski, a nakon toga i politički krah dotadašnjeg rimskog sustava uprave nad Italijom.⁴⁰ I drugi antički izvori glavnim uzrokom rata smatraju borbu za građanska prava. Međutim, većina antičkih izvora je nastala nakon samog rata, zbog čega znaju biti manje informirani i nerijetko politički tendenciozni. Sam Apijan, koji je glavni izvor za istraživanje pobune, pisao je skoro 200 godina nakon događaja o kojima piše, kada je rimsko građansko pravo bilo prilično rašireno kroz cijelo Carstvo.⁴¹ Antički izvori kao uzroke rata navode dva latinska pojma: *civitas* i *libertas*.⁴² Prvi pojam se jednostavno prevodi kao (rimsko) građansko pravo, civitet, a drugi je jednostavno sloboda, koja se onda lako može povezati s ekonomskom slobodom koju donose prava rimskih građana.⁴³ Vraćajući se na moderna istraživanja, Gabba koji se u mnogome slaže s Apijanom te se oslanja na njegove vijesti, produbio je i pomnije istražio uzroke pobune. Smatra da su se Italici, koji su proširenjem rimske države počeli trgovati i putovati izvan Italije, u rimske provincije, shvatili da se njihovo ljudstvo i resursi koriste uglavnom na dobitak Rima, a da

³⁹ E. Gabba, 1992, 104–105.

⁴⁰ Ap., *Bell. civ.*, I, 26–27.

⁴¹ Za dotične izvore v. C. J. Dart, 2014, 23–27.

⁴² C. J. Dart, 2014, 27–29, kod kojega v. i reference za te antičke izvore.

⁴³ C. J. Dart, 2014, 23–24.

sami Italici nemaju nikakav udio u samoj vlasti te je zaključio da je upravo to bio poticaj za pobunu i traženje prava.⁴⁴

Da bi se lakše shvatilo stajalište modernih historiografa koji smatraju da je neposjedovanje rimskog građanskog prava dovelo do izbijanja rata potrebno je definirati rimsko i latinsko građansko pravo te način na koji su Rimljani vladali osvojenim teritorijima u Italiji. Punopravni rimski građani (*cives optimo iure*) imali su privatna i javna prava (*iura privata, iura publica*). Privatna prava su obuhvaćala na primjer pravo na zakonito sklapanje braka, na privredno poslovanje, i druga. Javna prava su obuhvaćala pravo na glasanje te pravo na kandidaturu za neku od magistratura. Također postojali su i građani bez prava glasa (*cives sine suffragio*). S druge strane, Latini su imali svoju vrstu građanskog prava (*ius Latii*). Ova vrsta prava bila je povezana i s latinskim kolonijama koje su bile namijenjene za siromašne Rimljane, Latine, i ponekad, Italice. Građani latinskih kolonija su imali pravo privrednog poslovanja (*ius commercii*), a neki od njih možda čak i neka druga prava. Latini su za razliku od ostalih saveznika ipak imali povlastice, iako su i oni morali služiti vojsku u pomoćnim rimskim jedinicama. Također, magistrati latinskih kolonija bi automatski postajali punopravni rimski građani (*cives optimo iure*).⁴⁵

Rimski građani su se razlikovali po načinu dobivanja građanskih prava. Jedan od načina dobivanja građanskih prava je bio taj da se ono dodijelilo čitavom gradu i njegovim građanima. Neki gradovi u Laciju su možda dobili takvo pravo već nakon Latinskog rata (340. – 338.).⁴⁶ Gradovi koji su na taj način dobili građansko pravo postali su naselja zvana *oppida civium Romanorum* koja će se kasnije pretvoriti u municipije (*pro municipiis, municipia*) koji su originalno imali potpuno drugo značenje. Naime, municipiji su originalno bili naselja rimskih građana, ali bez prava glasa (*sine suffragio*); doduše, građani rimskih

⁴⁴ E. Gabba, 1976, 74–80.

⁴⁵ P. Lisičar, 1971, 306-309.

⁴⁶ N. A. Maškin, 1951, 85.

municipija su ipak imali neka osobna prava poput prava na sklapanje zakonitog braka (*ius conubii*) ili prava na trgovanje (*ius commercii*). Rimljani su ovu vrstu „polugrađanstva“ jako vješto koristili kao sredstvo romanizacije te kao način „treniranja“ budućih punopravnih građana (*cives optimo iure*). Međutim, do 133. g. većina municipija postigla je status potpunog rimskog građanstva (barem u samoj Italiji) te je spomenuta vrsta „polugrađanstva“ praktički nestala.⁴⁷ Magistrature municipija su iznimno često varirale, ovisno o načinu i vremenu osnutka, pa su magistrati u municipijima mogli biti na primjer *octoviri*, pretori, edili, itd.). Postojale su i kolonije punopravnih rimskih građana, koje su se obično osnivale od samo 300 građana, koji bi zadržali pravo glasanja i kandidature na javne službe u samom Rimu, ali bi često odustajali od građanskog prava u zamjenu za zemlju u koloniji. Rimski saveznici su se sastojali od dvije grupe: s jedne strane Latini (*socii nominis Latini*), koji su bili privilegirani, a s druge ostali italski saveznici (*civitates foederatae*). Latini su živjeli u svojim starosjedilačkim naseljima te kasnije i u latinskim kolonijama te su imali latinsko građansko pravo. Osnutak latinskih kolonija razlikovao se od jedne do druge, jednako kao i rimskih kolonija; neke su postojale još od Latinskog rata, a neke su osnovali Rimljani. Često su u latinskim kolonijama živjeli upravo prije spomenuti Rimljani koji bi se odrekli rimskog građanskog prava u zamjenu za zemlju. Latinske kolonije su općenito bile veće od rimskih (imale su tri do šest tisuća kolonista). Međutim, proces osnivanja latinskih kolonija prestao je do 180-ih godina jer se Rimljanima više nije isplatilo uzimati zemlju u zamjenu za rimsko građansko pravo.⁴⁸

S nelatinskim saveznicima Rimljani bi sklapali saveznički ugovor (*foedus*). Savezničkim ugovorom gradovi i zajednice bili su dužni Rimu davati određen broj vojnika u slučaju rata te, slično kao i Latini, nisu morali plaćati porez. Smjeli su se ponašati neovisno

⁴⁷ H. H. Scullard, 1959, 13–15.

⁴⁸ H. H. Scullard, 1959, 13–15.

dok god se to nije kosilo s interesima Rima.⁴⁹ Vojna uloga kolonija također se ne smije zanemariti. Kolonije, koliko god da su bile male, služile su kao neka vrsta rimskih utvrda na savezničkom teritoriju i koristile su se za lakše kontroliranje pokorenih područja.⁵⁰

S druge strane neki od modernih historiografa (već spomenuti Mouritsen) smatraju da glavni cilj pobunjenika nije uopće bio dobivanje rimskog građanskog prava, nego da je glavni cilj bio potpuno odvajanje od Rima, točnije osnivanje vlastite države. Naravno, ako se uzme u obzir takav cilj saveznika, tada se mijenjaju i uzroci rata. Postavlja se pitanje koliko je u stvari dobivanje rimskog građanskog prava bilo instrumentalno u pobuni. Očito je da je navedeno pravo bilo jedan od centralnih problema Rima u 1. st. pr. Kr., ali moderni povjesničari se ne slažu oko toga koliko je ono bilo bitno za same saveznike.⁵¹ Problem koji se javlja je činjenica da je rimsko građansko pravo bilo isključivo, točnije sve do perioda ranog carstva osoba koja je imala rimsko građansko pravo nije mogla aktivno sudjelovati u političkom životu niti jedne druge države. Naravno, Latini, saveznici i drugi narodi koji su na bar neki način bili povezani s Rimom ne potpadaju pod ovu kategoriju. Rimski zakon koji je po tom pitanju bio iznimno strog potpuno se razlikovao od zakona u mnogim grčkim polisima, u kojima je bilo moguće da osoba bude aktivan politički pripadnik više polisa (*isopoliteia*).⁵² Za razliku od Grka, Rimljani su ovaj problem rješavali tako što bi Latinima davali razna već prije spomenuta prava. Već spomenuto pravo migracije (*ius migrationis*) se relativno često davalo Latinima, pa i nekim saveznicima. Međutim, postavlja se pitanje koliko je to u stvari bilo korisno samim Latinima. Potpuno rimsko građansko pravo izvan samog Rima (točnije izvan rimske zemlje – *ager Romanus*) nije bilo pretjerano korisno, jer su se, kako smo ranije vidjeli, prava mogla uživati samo na teritoriju Rimske Republike zato što

⁴⁹ H. H. Scullard, 1959, 14–16.

⁵⁰ P. Lisičar, 1971, 307.

⁵¹ H. Mouritsen, 1998, 87.

⁵² H. Mouritsen, 1998, 88-89.

Rim nije dozvoljavao dvojno građansko pravo.⁵³ Da je situacija zaista i bila ovakva vidljivo je po činjenici da su se Rimljani koji su živjeli u latinskim kolonijama često odricali rimskog građanskog prava upravo zato da bi mogli imati lokalna prava koja su u kolonijama bila vrijednija od rimskih.⁵⁴

Pitanje građanskog prava saveznika, kako je već više puta napomenuto, bilo je ključno i tada je to bio jedan od glavnih problema Rima, problem s kojim se država borila već dulje vremena. Antička tradicija potvrđuje da je ovo bio jedan od glavnih uzroka početka rata, ali ne objašnjava kako je došlo do tog problema. Zahtjevi saveznika 91. g. su preuzeli drugačiju formu nego 125. i sad su bili puno oštriji. Prijedlog Marka Fulvija Flaka 125. g. bio je dvostruk: saveznicima bi se dalo građansko pravo, ali onima koji bi to odbili dalo bi se pravo *ius provocationis* po kojem bi se osoba optužena od strane nekog suda imala pravo pozvati na narod ako mu postupak magistrata ugrožava život. Ova, posebna klauzula u prijedlogu Flaka potvrđuje da se 125. g. dosta saveznika jednostavno nije htjelo odreći tradicionalnih prava koja su uživali kao saveznici u zamjenu za rimsko građansko pravo. U to doba ta prava jednostavno nisu bila toliko bitna ili barem nisu bila presudna. Ovo dokazuje da je agrarno pitanje koje će upravo u tom periodu povlačiti kroz administraciju Rima ipak bilo malo važnije od dobivanja rimskog građanskog prava, barem u periodu oko 125., dok će se to u zahtjevima 91., pred sam početak rata, potpuno promijeniti.⁵⁵

Zahtjevi saveznika za stjecanje rimskog građanska prava su 91. g. odvojeni od agrarnog pitanja, iako je narodni tribun Marko Livije Druz Mlađi to pitanje ponovno pokrenuo pred sam rat. Ekonomsko stanje saveznika se u protekle 34 godine promijenilo, pa su tako i njihovi zahtjevi bili drugačiji. Trideset godina koje su prošle su, kao što je već spomenuto, ozbiljno promijenile balans moći u gradu Rimu. Širenje Rima na nove teritorije

⁵³ H. Mouritsen, 1998, 89-91.

⁵⁴ H. Mouritsen, 1998, 90-91.

⁵⁵ E. Gabba, 1976, 70-71.

dovelo je na političku scenu neke nove faktore. Ovo je posljedično imalo i velikog utjecaja na saveznike, i to posebno na njihove više slojeve. Zaključak koji se iz toga izvlači je da su upravo ti viši slojevi saveznika imali najviše koristi od širenja Rima, pa se iz toga izvlači zaključak da su se upravo i ti slojevi, kada im je ekonomska moć dovoljno narasla, pobunili protiv Rima kako bi više sudjelovali u vladanju državom. Struktura rimske države pred kraj drugog stoljeća bila je takva da rimska građanska prava novim građanima, osobito onima nižih slojeva, nisu donosila previše koristi. Često bi se događalo da građani koji su živjeli u udaljenijim mjestima nisu imali praktički nikakvog utjecaja na politički život države čiji su bili građani. Vjerojatno situacija nije bila puno drugačija za savezničke niže i srednje slojeve. Međutim, za više slojeve oligarha među saveznicima situacija se u 30 godina potpuno promijenila. Kroz praktički cijeli rat imena savezničkih vođa praktički su bez iznimke bila aristokratska. Pobuna je nastala na poticaj savezničkih viših slojeva. Ostatak Italika, kada se pridružio pobuni, u njoj je vidio svoj interes (pravo na zakonito sklapanje braka, mogućnost dobivanja javne zemlje, ...).⁵⁶

Postavlja se pitanje što točno u to doba predstavlja ono što nazivamo „višim slojevima Italika. Jesu li oni još uvijek bili stara zemljoposjednička aristokracija ili su slično kao u Rimu novi ekonomski faktori masivnog proširenja tržišta države u kojoj su živjeli ipak imali utjecaja na socijalnu i političku strukturu saveznika? I među saveznicima je dolazilo do ekonomskog jačanja, osobito među trgovcima. Trgovci su se slično kao i u Rimu bogatili usporedno sa zemljoposjedničkom aristokracijom. Međutim, velika razlika je upravo u tome što su italiski trgovci naslijedili uloge Grka koji su do tada držali trgovinu u južnoj Italiji u svojim rukama kao i trgovinu s Grčkom, Malom Azijom i općenito s Istokom, kao i s Hispanijom na zapadu. Na taj su se način italiski trgovci mogli obogatiti do te razine da prestignu staru aristokraciju u vlastitim zajednicama, koja nije imala ni političke ni

⁵⁶ E. Gabba, 1976, 74-76.

ekonomske snage da im se odupre, kao što su to radili njihovi pandani u Rimu.⁵⁷ Kad se sagleda položaj „kapitalista“ (trgovaca i ljudi koje su se obogatili novčarstvom) među Italicima ne čudi što su se odlučili na oružanu pobunu. Njihov položaj u Italiji i izvan Italije se potpuno razlikovao. U trgovanju izvan Italije je položaj saveznika bio iznimno povoljan u odnosu na položaj u Italiji. U Italiji je međutim situacija bila potpuno obrnuta, jer su ovisili o političkim odlukama rimskih oligarha koji su smatrali da su pitanja trgovine saveznika relativno nebitna. Iako su veze trgovaca Rima i trgovaca saveznika ekonomski gledano bile jake, čak se ni trgovci u Rimu nisu previše obazirali na savezničke trgovce izvan okvira ekonomskog poslovanja, iako su saveznički trgovci često bili bogatiji i utjecajniji od rimskih trgovaca. U provincijama su saveznički trgovci i rimski bili jednaki. Čak su saveznici ponekad bili i moćniji. U Italiji su saveznici bili praktički stranci bez ikakvih političkih ovlasti unatoč njihovoj ekonomskoj snazi sve do 91. g., kada se stara saveznička zemljoposjednička aristokracija povezala sa savezničkim trgovcima zbog ekonomskih razloga te kako bi se lakše oduprli utjecaju Rima. Spomenutim povezivanjem saveznički viši slojevi stvaraju ujedinjenju frontu te će tražiti svoja politička prava koja odgovaraju njihovoj ekonomskoj moći čak i po cijenu krvavog rata.⁵⁸

Jedna od osoba koja je na neki način bila *casus belli* Savezničkog rata bio je Marko Livije Druz Mlađi, narodni tribun. Njegova se uloga u cijeloj situaciji ponekad možda i precjenjuje te ga se potpuno pogrešno svrstava u borce za pravdu i kao jednog od ljudi kojemu je bilo jako stalo do saveznika. Ipak, na određeni je način bio bitan za početak rata. Izabran je za narodnog tribuna 92. g., bio je talentirani političar, odličnoga podrijetla (sin Marka Livija Druza starijeg, člana senata i „konzervativnog“ političara te pučkog tribuna s Gajem Grakhom).⁵⁹ Međutim, po niti jednoj svojoj političkoj aktivnosti nije bio radikal niti je

⁵⁷ E. Gabba, 1976, 76-77.

⁵⁸ E. Gabba, 1976, 76-78.

⁵⁹ C. J. Dart, 2014, 69.

na bilo koji način pristalica populara, već je u stvari bio upravo suprotno i njegova prva odluka kao narodnog tribuna to savršeno pokazuje. Odlučio se uhvatiti u koštac sa sudovima, koji su, kako je već spomenuto, bili mijenjani, pa su se tako porote čas sastojale od senatora, čas od vitezova. On je odlučio sudove vratiti u ruke Senata. Ipak, čini se da Druz u početku svog tribunata nije imao prevelikih simpatija niti za jednu stranu. Čini se da je on u stvari bio politički oportunist koji je htio zadovoljiti sve strane oko sebe, iako je naginjao na konzervativniju, senatorsku stranu. Ako se uzme u obzir da je u početku svog tribunata želio vratiti sudove Senatu, a pred kraj se zalagao za davanje prava saveznicima, vidi se da je ipak bio više na strani Senata, barem u početku. Nije isključeno da je Druz odlučio iskoristiti saveznike kako bi lakše ostvario svoje političke ciljeve.⁶⁰ Politička snaga saveznika je u to doba još bila slaba, ali ostale Italike ništa nije sprječavalo da dođu u Rim i nasiljem zaprijetе glasačima. Ovaj scenarij svakako nije bez presedana u rimskoj povijesti, pa je tako na primjer Lucije Apulej Saturnin, član populara i tribun 103. i 100. godine, svoj zakon o kolonijama pokušao provesti tako da su njegove pristaše fizičkim nasiljem zaprijetile glasačima.⁶¹ Međutim, Druz je pokušavajući osigurati potporu rimskog stanovništva pokušao provesti agrarni zakon kojim je preraspodijelio zemlju, što je razljutilo Senat. Na ovaj način Druz je uspio okrenuti protiv sebe praktički sve političke struje Rima, Senat i vitezove koji mu još od prije nisu vjerovali jer je naginjao Senatu. Jedini koji su ga još podupirali su bili saveznici koji, kako je već rečeno, nisu imali skoro nikakve stvarne političke moći.⁶²

Agrarni zakon koji je Druz predložio nije odgovarao praktički nikom pa tako ni saveznicima. Nova preraspodjela zemlje bi se provodila na štetu ne-građana, a članovi

⁶⁰ C. J. Dart, 2014, 70-72.

⁶¹ C. J. Dart, 2014, 73-74.

⁶² C. J. Dart, 2014, 74-76.

komisije se nisu toliko bojali bijesa saveznika koji nisu bili rimski građani koliko punopravnih Rimljana. Agrarni zakon je na kraju propao te od njega ipak nije bilo ništa.⁶³

Druzovo političko djelovanje, kao i činjenica da nije imao adekvatnu potporu, dovela je do njegovog ubojstva. Ubojstvo Druza indikativno je za nestabilnu političku situaciju u Italiji. Početkom 91. g. saveznici predvođeni Marsima i Samnitima skovali su urotu u kojoj su pokušali ubiti rimske konzule (Seksta Lucija Cezara i Lucija Marcija Filipa), kako bi pokazali ozbiljnost svojih nakana, koje su tada već bile dobivanje rimskog civiteta. Međutim, urota nije uspjela, jer je Druz upozorio konzule da se planira njihovo ubojstvo. Naravno odmah se pojavila sumnja u pogledu toga kako je Druz mogao znati da postoji urota ako sam nije bio uključen u nju ili ako nije bio u nekakvom dogovoru sa saveznicima. Ova epizoda pokazuje da je Druz najvjerojatnije doista bio u dogovoru sa saveznicima. Antički izvori potvrđuju da se više puta sastao s Pompedijem Silonom jednim od vođa saveznika i jednim od glavnih agitatora za pobunu. Na ovaj način je još više od sebe otuđio Senat koji mu je do tada ipak vjerovao.⁶⁴

Činjenica da je Druz uspio osigurati nove zakone koji su bili po volji rimskih građana (poput agrarnog zakona), ali da nije uspio osigurati davanje civiteta saveznicima, razljutila je saveznike, tim više što je Druz uz njihovu pomoć uspio osigurati dosta zakona. Povjesničari se još uvijek spore je li se ukidanje zakona dogodilo još dok je Druz bio živ ili kad je već bio ubijen. Vjerojatno je upravo zbog toga Pompedije Silon krenuo s deset tisuća naoružanih ljudi prema Rimu. Nije došao do samog Rima. Izaslanik Senata ga je uspio odgovoriti, ali ova epizoda jako lijepo pokazuje da je Pompedije već tada relativno lagano mogao okupiti dobro naoružanu skupinu ljudi te da je saveznicima već bilo dosta okolišanja. Pred kraj 91. politička situacija u Italiji bila je napeta. Jedan od Druzovih sljedbenika je zarobio i mučio konzula

⁶³ C. J. Dart, 2014, 76-80.

⁶⁴ C. J. Dart, 2014, 81-86.

Filipa te ga je pustio tek kad ga je Druz uvjerio da ga ne ubije i kad su konzulu počele krvariti uši.⁶⁵

O samom ubojstvu Druza se povjesničari (i antički i moderni) još uvijek spore. Ne zna se čak niti točan datum njegove smrti, ali kraj 91. g. je najrealnija procjena datuma njegove smrti. Apijan piše da je Druz, protiv kojeg su se okrenuli i vitezovi i senatori i u čije su djelovanje saveznici bili razočarani, ubijen ispred svog doma iz kojeg se bojao izaći. Apijan smatra da su se saveznici bojali da će im Druz osnivanjem novih kolonija oduzeti onaj komad javne zemlje (*ager publicus*) kojim su se do tada saveznici koristili.⁶⁶ Ubojstvo Druza značilo je da su saveznici izgubili osobu koja se najviše zalagala za davanje rimskog građanskog prava Italicima, no to nije značilo da je svaka nada za dobivanje tih prava izgubljena, što se vidi po događaju koji navodi Apijan u kojem su italiski pregovarači htjeli mirno pregovarati.⁶⁷ Ipak, vjerojatno je da Druzova smrt nije bila direktan povod pobune. Urota o ubojstvu konzula upravo to i dokazuje, kao i marš Pompedija Silona na Rim koji se vjerojatno dogodio prije Druzove smrti.⁶⁸

5. Tijek rata

Situacija se 91. g. počela drastično pogoršavati, a događaj u kojem je jedan rimski dužnosnik poslan u Askul (*Asculum*) staviti će cijeli poluotok u nezgodnu poziciju. Kvint Servilije, jedan od pretora, pred kraj 91. ili početkom 90. (moderni povjesničari se još uvijek ne slažu kada je točno Servilije došao u grad) poslan je u Picenum, točnije u Askul. Senat je bio svjestan neke nezgodne situacije te je vjerojatno Servilije poslan kako bi pacificirao stanovnike grada u kojem se već agitiralo na pobunu.⁶⁹ Apijan smatra da je Servilije bio

⁶⁵ C. J. Dart, 2014, 86-93.

⁶⁶ Ap., *Bell. civ.*, I., 27-29.

⁶⁷ Ap., *Bell. civ.*, I., 29-30.

⁶⁸ C. J. Dart, 2014, 96-97.

⁶⁹ C. J. Dart, 2014, 99-102.

poslan kako bi spriječio urotu koju su spremali saveznici. Međutim, umjesto toga, Servilije i njegov legat Fonteja počeli su prijetiti vojnom intervencijom saveznicima u Askulu. Askulci su ubili Servilija i Fonteja, a potom i sve Rimljane u gradu te zaplijenili njihova imanja. Međutim, nije jasno jesu li ubojstva u Askulu bila odgovor na prijetnje Servilija ili su bila panična reakcija u kojoj su Servilije i Fonteja ubijeni jer su otkrili urotu.⁷⁰ Točan slijed događaja koji je uslijedio nije potpuno poznat. Antički izvori se ne slažu po tom pitanju. Međutim, svi antički izvori se slažu u tome da su u početku pobune glavni agitatori bili Marsi. Epizoda u Askulu je naime, označila početak oružanih sukoba kojima su vrlo brzo priključili ostali saveznici, a već spomenuti Marsi bili su među prvima. Oni su imali centralnu ulogu u ustanku, što se vidi i po tome da jedan od najvažnijih zapovjednika, već spomenuti Kvint Pompedije Silon, bio upravo iz tog naroda. Još jedan pokazatelj toga koliko su Marsi bili bitni u samoj pobuni je činjenica da se nekoliko generacija poslije rat još uvijek zvao *Bellum Marsicum*.⁷¹ Prema Apijanu pobunili su se: Marsi, Peligni, Vestini, Marucini te nakon njih: Apulci, Lukanci i Samničani.⁷² U cijeloj situaciji je primjetno da su Rimljani prepoznali da saveznici planiraju nekakvu vrstu pobune, ali također da su krivo procijenili situaciju. Ostali delegati koje su Rimljani poslali u druge savezničke gradove bili su ili zarobljeni ili ubijeni.⁷³

Apijan također spominje novi sud čije su osnivanje, prema njemu, potaknuli vitezovi kako bi se lakše sudilo senatorima koji su odbijali dati rimsko građansko pravo saveznicima te na taj način (svjesno ili nesvjesno) agitirali na pobunu.⁷⁴ *Lex Varia*, kako se zvao novi zakon po novom narodnom tribunu koji je bio izabran poslije Druza, Kvintu Variju, trebala je omogućiti kazneno gonjenje svih ljudi koji su otvoreno ili prikriveno pomagali

⁷⁰ Ap., *Bell. civ.*, I., 29–31; C. J. Dart, 2014, 100.

⁷¹ C. J. Dart, 2014, 101, kod kojega v. i za navode antičkih autora.

⁷² Ap., *Bell. civ.*, I, 30.

⁷³ H. Mouritsen, 1998, 130.

⁷⁴ Ap., *Bell. civ.*, I, 27-28.

saveznicima.⁷⁵ Međutim, Apijan ovaj događaj kronološki svrstava prije same pobune. Postavlja se pitanje koliko je kao takav uopće imao smisla prije 90. g., točnije prije same oružane pobune. Vjerojatnije je da se osnivanje spomenutog suda dogodilo za vrijeme pobune, preciznije nakon ubojstva u Askulu. Vjerojatno je sud u stvari služio kako bi se Druzova opozicija riješila ostatka njegovih političkih saveznika među Rimljanima, onima koji su podupirali pobunu. Varije i njegovi politički saveznici su rat protiv Italika koristili kao način obračunavanja sa svojim političkim neprijateljima.⁷⁶

Negdje tijekom zime 91./90. saveznici su postali svjesni da Rim neće samo tako prihvatiti ubojstvo rimskih građana te ih je vojna akcija Rima prestrašila. Poslali su pregovarače Senatu kako bi se na miran način došlo do cilja saveznika, dobivanja rimskog civiteta. Međutim, Senat je odbio svaki prijedlog o prestanku neprijateljstva; ubojstva u Askulu su označila prekretnicu. Za Rimljane je to bio početak rata, a za saveznike samo upozorenje o tome što će se dogoditi ako pobunjenici ne dobiju rimsko građansko pravo. Rimljani si više nisu mogli priuštiti gubitak obraza. Ipak su ubijeni rimski pretor, njegov legat i veći broj rimskih građana u Askulu te je sama čast Rima i Senata bila na kocki. Nakon odbijanja zahtjeva tijekom već spomenute zime, saveznici su za svoje sjedište odabrali Korfinij (*Corfinium*), jedan od glavnih gradova Peligna te su ga preimenovali u Italija (*Italia*). Koncept Italije bio je iznimno bitan saveznicima. To se vidi i po novcima koje su kovali na kojima je bio prikaz njene božanske personifikacije *Italiae*.⁷⁷

Politička organizacija saveznika je također bila iznimno bitna za shvaćanje ciljeva saveznika nakon rata. Iz antičkih izvora⁷⁸ (s kojima se moderni povjesničari generalno slažu) očito je da su Italici imali neku vrstu vijeća starješina koji su vodili vojne operacije protiv

⁷⁵ Ap., *Bell. civ.*, I, 28–30.

⁷⁶ C. J. Dart, 2014, 104–106.

⁷⁷ C. J. Dart, 2014, 106–108.

⁷⁸ Za konfuziju antičkih autora o organizaciji saveznika v. C. J. Dart, 2014, 108–109.

Rima. Neki od izvora čak spominju osnivanje vijeća od 500 ljudi među saveznicima koji su predstavljali neku vrstu senata.⁷⁹ Međutim, samu organizaciju spomenutog vijeća još uvijek ne znamo. S druge strane postoje jasni dokazi da su se Italici rasporedili po svojim etničkim granicama. Točnije, ako bi se vojska novačila iz jednog pobunjenog područja obično bi vojni zapovjednik dolazio upravo iz naroda koje je obitavalo na tom području. Savršen primjer je već spomenuti Pompedije Silon koji je zapovijedao grupacijom vojske u kojoj su uglavnom ratovali Marsi. Izgleda da je spomenuto vijeće vodilo ratne akcije protiv Rimljana. Međutim, većina antičkih izvora svako donošenje važnijih odluka pripisuje vojnim zapovjednicima Italika, onima koje Apijan naziva autokratorima.⁸⁰ Iz ovoga proizlazi da je civilna struktura savezničke pobune ipak cijelo vrijeme izgleda bila podređena vojnoj. Vijeće petsto ljudi, ako je uopće postojalo, bilo bi podređeno zapovjedništvu spomenutih autokratora.⁸¹

Apijan (v. bilješku 82) imenuje devet savezničkih zapovjednika koji su po njemu bili „autokratori“ ili „stratezi“. Slično kao i Apijan, i ostali antički autori (v. bilješku 78) imenuju sedam do devet glavnih savezničkih zapovjednika. Međutim, samo se dva imena konstantno pojavljuju: Kvint Pompedije Silon i Gaj Papije Mutil (*Gaius Pappius Mutilus*). Iako sam Apijan ne radi veliku distinkciju među devet zapovjednika, učestalost spominjanja spomenute dvojice navodi na zaključak da su oni imali neku vrstu prednosti nad ostalima.⁸² Rimskom vojskom su kao i uvijek zapovijedala dva konzula – Lucije Julije Cezar i Publije Rutilije Lupus. Njima su također, po Apijanu, dodijeljeni legati: Rutiliju Gnej Pompej (otac Pompeja Velikog), Kvint Cepion, Gaj Perpena, Gaj Marije te Valerije Mesala. Luciju Juliju Cezaru su dodijeljeni Publije Mentul, Tit Lidijs, Licinije Kras, Sula i Marko Marcel.⁸³ Lucije Julije Cezar nadgledao je vojne operacije nad južnim dijelom fronta, a Publije Rutilije nad

⁷⁹ C. J. Dart, 2014, 108.

⁸⁰ V. bilješku 78.

⁸¹ C. J. Dart, 2014, 108–110.

⁸² Ap., *Bell. civ.*, I, 30–31.

⁸³ Ap., *Bell. civ.*, I, 30–31; C. J. Dart, 2014, 111–113.

sjeveroistočnim dijelom iznad Rima te područjem u kojem su obitavali Marsi. Apijan navodi da su Italici mobilizirali 100.000 pješaka i konjanika, ne računajući snage koje su branile gradove i utvrde. Za Rimljane navodi sličnu brojku.⁸⁴ Ipak, vrlo je vjerojatno da su Rimljani mobilizirali veće snage jer su shvatili ozbiljnost situacije; vjerojatno je to kroz cijeli rat bilo oko 140.000 vojnika. Ozbiljnost samog rata potvrđuje i činjenica da su Rimljani mobilizirali i mornaricu, kao i galske i numidijske pomoćne snage.⁸⁵

5.1. Prva faza rata

Prvi vojni cilj Italika na samom početku rata, pred kraj 91. ili vjerojatnije na samom početku 90., bio je zauzimanje latinskih kolonija i bilo kakvih rimskih enklava na području koje su kontrolirali, točnije u južnoj i centralnoj Italiji.⁸⁶ Latinske kolonije nisu se priključile pobuni, pa čak i po cijenu otvorene opsade i/ili zauzimanja grada od strane pobunjenika. Savršen primjer je grad Pina (*Pinna*) koji je bio na području Vestina koji su obitavali blizu Korfinija, koja se nije predala čak ni kad su pobunjenici pobili mnogo njenih stanovnika.⁸⁷ Također, početkom 90. Publije Vetije Skaton, jedan od savezničkih zapovjednika, krenuo je s vojskom prema Eserniji (*Aesernia*), latinskoj koloniji na najzapadnijem djelu samnitskog teritorija u kojoj su mnoge rimske izbjeglice pronašle utočište. Porazio je Lucija Julija Cezara (već spomenutog konzula) ispred samog grada, ali nije uspio zauzeti grad te je došlo do podulje opsade. Usporedno s Vetijem Skatonom, Marije Egnacije je osvojio Venafrum (*Venafrum*), dok je u Lukaniji Marko Lamponije osvojio Grument (*Grumentum*), vjerojatno latinsku koloniju. Gaj Papije Mutil osvojio je Nolu, Herkulanej i Stabije te je bez razmišljanja unovačio rimske građane i robove u svoju vojsku. Međutim, nije uspio osvojiti Akeru (*Acerrae*), grad koji je bio ključan zbog puta prema Kapui, glavnom gradu Kampanije, koji su kontrolirali Rimljani. Akera i Esernija su se nastavile odupirati opsadama pobunjenika.

⁸⁴ Ap., *Bell. civ.*, I, 30.

⁸⁵ C. J. Dart, 2014, 121–123.

⁸⁶ E. Gabba, 1992, 119–120.

⁸⁷ C. J. Dart, 2014, 126.

Esernija je pala nakon pokušaja Rimljana da ju oslobode opsade, ali Akera se nastavila držati. Razlog zbog kojeg su Rimljani grčevito branili upravo ovaj grad je u tome da se on nalazio točno na cesti koja povezuje Kapuu s Beneventom, latinskom kolonijom koja je bila čvrsto u rukama Rimljana. Na ovoj fronti je došlo do pat pozicije te će Kampanija do kraja rata ostati u rukama Rimljana.⁸⁸

I na drugoj, sjevernijoj, fronti bilo je važnih sukoba. Marsi su se žestoko borili protiv Rimljana, čiji je glavni cilj bio probiti se do Jadrana te na taj način raskoliti saveznički otpor na pola i naravno otežati komunikaciju među pobunjenim narodima. Činjenica da su rimskom vojskom u tom dijelu zapovijedali konzul Rutilije i Gaj Marije pokazuje koliko su Rimljani htjeli raskoliti saveznički otpor na dva dijela; naime obojica su biliiskusni vojnici. Marije i Rutilije su se kod rijeke Lire sukobili sa savezničkim snagama predvođenima Vetijem Skatonom. Rutilije je ubijen nakon što je bio ranjen u glavu, dok je Marije nakon konzulove smrti preuzeo zapovjedništvo nad vojskom i odnio pobjedu nad Italicima.⁸⁹ Na čelu vojske Rutilija je zamijenio Kvint Cepion koji je do tada bio njegov legat. Njega je Pompedije Silon na prevaru porazio, zarobio te zatim ubio. Nakon ubojstva Cepiona ostatkom njegove vojske zapovijedao je Gaj Marije. Drugu važnu pobjedu za Rimljane postigao je Sula koji je kod Fucinskog jezera porazio Marse i ubio Herija Azinija, savezničkog zapovjednika. Gnej Pompej Strabon, koji se sa bojišta povukao u Firmij (*Firmium*), nakon što je saznao za dolazak pred grad Lucija Cezara s vojskom, organizirao je proboj kroz opsadu koju su držali saveznici. Opsada je uspješno razbijena te se saveznička vojska povukla u Askul koji je Lucije Cezar počeo opsjedati.⁹⁰

Upravo kad se činilo da se rat krenuo okretati u korist Rima, došla je vijest o mogućoj pobuni Etrurije i Umbrije, dva područja koja su do tada bila ne nužno potpuno odana Rimu,

⁸⁸ E. Gabba, 1992, 119–121.

⁸⁹ C. J. Dart, 2014, 136.

⁹⁰ E. Gabba, 1992, 120–123.

ali svakako mirna. Spomenute vijesti o novonastalim nemirima su bile problematične. Nemiri su vjerojatno bili brzo ugušeni, ali na kratko je postojala mogućnost otvaranja sasvim nove fronte, sjeverno od Rima. Otprilike u isto vrijeme, poslije juna 90. g., ostatak Italika odlučio se obratiti Mitridatu VI. Eupatoru, pontskom kralju, međutim ovaj lukavi vladar ostao je po strani u ovom sukobu. Spomenuta pobuna (ili mogućnost pobune) Etrurije i Umbrije potaknule su Rimljane na razmišljanje. Postalo je očito da se zahtjev saveznika za stjecanje rimskog građanskog prava mora kad-tad ispuniti. Unatoč činjenici da je rat išao povoljno po Rimljane, mogućnost pobune i drugih, do tad mirnih dijelova Italije, Rimljanima je otvorila oči. Tada je Lucije Julije Cezar donio zakon (*Lex Iulia*) kojim je saveznicima koji su ostali vjerni Rimu, kao i onima koji su za vrijeme rata pristali položiti oružje, dao rimsko građansko pravo. Vjerojatno su Umbrija i Etrurija upravo tada dobile rimski civitet kao i latinske kolonije koje su većinom ostale odane Rimu. Ovim je činom bio umanjen *casus belli*. Rat je, međutim, još uvijek bio u punom zamahu, osobito u južnim dijelovima. Ovakva, za neke članove rimske aristokracije drastična, a za neke zakašnjela odluka, bila je iznimno važna jer se rimsko građanstvo u roku od par mjeseci utrostručilo. Sad je trebalo nove građane rasporediti u rimske tribuse. Vjerojatno se po glavnoj ideji zakonodavca na prvotnih 35 dodalo novih osam tribusa, koji će, da bi se umanjio njihov politički utjecaj, posljednji glasati na izborima. Međutim, nismo sigurni da se osnivanje novih tribusa doista i dogodilo. Italija će pred kraj rata postati teritorij ispunjen rimskim građanima. *Lex Iulia* kao i zakoni koji će uslijediti bit će pogubni za saveznike i raširit će sjeme razdora među pojedinim narodima ovisno o njihovoj motivaciji i volji za ratovanjem.⁹¹

5.2. Druga faza rata

Novi pokušaj Marsa 89. da se spoje sa pobunjenicima u Umbriji propao je zato što Marsi nisu bili svjesni da je pobuna propala. Pokušaj proboja opsade Askula je također

⁹¹ E. Gabba, 1992, 124–125.

propao, a u blizini grada je Gnej Pompej Strabon žestoko porazio pobunjenike. Drugi konzul, Lucije Porcije Katon, kod Fucinskog je jezera porazio drugu skupinu Marsa pod vodstvom Vetija Skatona. Pogibijom Skatona u spomenutoj bitci opsada Askula se mogla neometano nastaviti jer je vojna prijetnja Marsa znatno smanjena pogibijom jednog od njihovih glavnih zapovjednika. Glavni grad pobunjenika, Korfinij (*Corfinium*), pao je te je sjedište prebačeno u Bovijan (*Bovianum*). U ljeto 89. kompletna sjeverna fronta Italika je pala. Vestini, Marsi i Verucini su se predali Rimu. Jedini grad koji je ostao u rukama pobunjenika bio je Askul koji je branio Vidacilije. Pobuna na sjevernom frontu je *de facto* završila unatoč hrabroj obrani Vidacilija.⁹² Uspjesima Pompeja Strabona došlo je do prekida pobune u cijeloj Apuliji. Ondje je Gaj Koskonije, jedan od rimskih pretora, zauzeo Salapiju, Kanu i Kanusij te je, nakon par manjih bitaka, porazio i Samničane, dok je Cecilije Metel porazio Pompedija Silona koji je u bitci protiv Metela i umro.⁹³

Italici su početkom 89. također počeli gubiti i na južnom frontu. Sula je na početku 89. porazio Hirpine te zauzeo Eklan (*Aeclanum*). Pompeji, Stabije i Herkulanej su redom pali u roku od dva mjeseca (do junija 89. sva su tri grada bila pod kontrolom Rima). Nakon osvajanja spomenutih gradova Sula je napao Samnij te porazio Gaja Papija Mutila koji se povukao u Eserniju. Nakon toga je zauzeo Bovijan te se sjedište pobunjenika još jednom prebacilo u Eserniju. Osim par manjih gradova, jedini istinski važan grad pobunjenika koji je još uvijek odolijevao opsadi bio je Askul. Vidacilije koji je uspješno branio grad već dvije godine je, kad je shvatio uzaludnost opiranja, počinio samoubojstvo, nakon čega se Askul vjerojatno u novembru 89. predao. Nakon dvije godine borbi vojni poraz pobunjenika bio je potpun. Zahtjevi koje su Italici postavili na početku rata sada su morali biti ispunjeni. Činjenica da su Rimljani još za vrijeme trajanja rata, točnije tijekom 89. g., izglasali zakon Plaucija Papirija (*Lex Plautia Papiria*) to jako lijepo dokazuje. Naime, ovim zakonom je i

⁹² E. Gabba, 1992, 124.

⁹³ Ap., *Bell. civ.*, I, 36–37.

ostatak saveznika dobio rimsko građansko pravo. Jedini koji su izostavljeni iz ovog zakona bili su Samničani i Lukanci koji se nisu predali do kraja rata. Ovaj zakon je sigurno, kao i *Lex Iulia*, potaknuo pobunjenike na predaju, vjerojatno zato što je vrijedio samo 60 dana nakon donošenja. Pobunjenici koji bi se odrekli pobune su se mogli u roku od 60 dana prijaviti gradskom pretoru (*praetor urbanus*) i na taj način postati punopravni rimski građani. Kako je već spomenuto dva italska naroda, Samničani i Lukanci, jedini su ostali čak i bez te opcije. O ovome zakonu, kao i o ostalim zakonima (koji su doneseni tijekom rata) koji su pobunjenicima davali rimski civitet, bit će više riječi u sljedećem poglavlju koje će se baviti posljedicama Savezničkog rata.⁹⁴

6. Posljedice Savezničkog rata

Posljedice Savezničkog rata su brojne; municipalizacija, pretvaranje Italije u područje isključivo rimskih građana te proces integracije rimskih građana u izborni tijelo su samo neke od njih. Proces integracije pobunjenika među rimske građane nije bio lagan niti brz. Trajao je praktički sve do vremena Gaja Julija Cezara 40-ih godina prvog st. pr. Kr. , pa čak i kasnije, sve do Augusta. Rimljani su se morali suočiti s ogromnim administrativnim poslom, uvrštavanjem novih građana u izborni sustav. Pošto je broj rimskih građana praktički bio udvostručen, uvrštavanje nije bilo nimalo jednostavno. Održavanje statusa *quo*, što je bilo bitno rimskoj senatorskoj klasi, više nije bilo moguće. Međutim čak i u situaciji u kojoj je bilo očito da se saveznicima mora dati rimsko građansko pravo, senatori će uspjeti održati privid bivšeg stanja kroz razne zakone koji su izglasani za vrijeme i nakon samog rata. Najbolji dokaz pokušaja održavanja statusa *quo* su zakoni kojim se saveznicima daje rimsko građansko pravo, ali kojima se također ograničava njihova politička moć. U prošlom poglavlju su već spomenuta dva takva zakona, zakon Lucija Julija Cezara (*Lex Iulia*), koji je

⁹⁴ E. Gabba, 1992, 126–127.

izglasala centurijatska komicija krajem 90. g. te zakon Plaucija i Papirija (*Lex Plautia Papiria*) koji je 89. izglasala tributska komicija.⁹⁵ U ovom poglavlju će, između ostaloga, biti i više riječi o ovim zakonima kao i općenitim posljedicama rata.

Po Apijanu je *Lex Iulia* bila mjera kojom se pokušalo spriječiti da se Etrurija i Umbrija pobune.⁹⁶ Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, ovaj potez je pacificirao oba područja te u njima do kraja rata više nije bilo nemira. Iako Apijan spominje samo odluku Senata o ovome zakonu (*Senatus consultum*), izvjesno je da je prvo došlo do prijedloga Lucija Julija Cezara (tadašnjeg konzula) te da je nakon potvrde senata došlo do izglasavanja u centurijatskoj komiciji. Bitno je naglasiti da Apijanovo pisanje o davanju prava „Latinima i saveznicima“ sigurno isključuje Italike koji su podržavali pobunu.⁹⁷ Građani latinskih kolonija čiji su magistrati već imali rimsko građansko pravo su sada također postali rimski građani. Također, Etruščani i Umbri su dobili puno rimsko građansko pravo.⁹⁸ Još jedan iznimno bitan dio zakona bilo je davanje prava rimskim vojnim zapovjednicima da zaslužnim pomoćnim jedinicama daju rimsko građansko pravo. Dana 17. novembra 89. Pompej Strabon dodijelio je puno građansko pravo manjoj jedinici pomoćnih hispankih konjanika.⁹⁹ Očito je da je pod novim zakonom rimski zapovjednik, koji je imao *imperium*, imao pravo dati svojim pomoćnim snagama rimsko građansko pravo ako je smatrao da su to zaslužili nekim iznimnim činom. S druge strane moguće je i da je davanje rimskog građanskog prava ovim hispankim vojnicima bilo plod drugog zakona. *Lex Calpurnia* (o kojemu će više riječi biti kasnije) omogućio je da vojni zapovjednici svojim pomoćnim jedinicama daju rimsko građansko pravo.¹⁰⁰ Međutim, ne postoji konsenzus modernih povjesničara oko već spomenute epizode. Izglasavanjem ovih zakona se stvorio

⁹⁵ C. J. Dart, 2014, 172.

⁹⁶ Ap., *Bell. civ.*, I, 35–36.

⁹⁷ C. J. Dart, 2014, 172–174.

⁹⁸ C. J. Dart, 2014, 174–175.

⁹⁹ E. Gabba, 1992, 126.

¹⁰⁰ C. Nicolet, 1980, 232.

golemi administrativni i društveni problem. Budući da su *Lex Iulia* te *Lex Plautia Papiria* u već postojeće rimske tribuse uveli ogroman broj novih građana postavlja se pitanje kako su se novi građani rasporedili u njih.¹⁰¹ Apijan smatra da se u već postojećih 35 tribusa dodalo još deset tribusa koji bi bili isključivo saveznički. Prema njemu, ova mjera služila bi kao neka vrsta prepreke kojom bi se oslabila glasačka snaga novih građana. Naime, prvo bi glasalo 35 postojećih rimskih tribusa, a zatim novi tribusi.¹⁰² Još jedno bitno pitanje koje se nameće je status Latina u tribusima. Vjerojatno su se Latini upisivali u već postojeće tribuse, i to zato što su magistrati latinskih kolonija već imali rimski civitet, a nižih slojeva Latina jednostavno nije bilo toliko da utječu na glasanje u rimskim tribusima u jačoj mjeri.¹⁰³ Još jedan dokaz rimske želje za održavanjem statusa *quo* je cenzus 89. g. koji je propao. Cenzori te godine bili su Lucije Julije Cezar (konzul 90.) i Publije Licinije Kras. Naime, da bi novostvoreni građani uopće mogli glasati prvo se morao provesti cenzus kako bi se upisali u tribuse. Međutim kako je već navedeno, cenzus je propao. Ovaj propali cenzus je u stvari bio pokušaj rimskog vladajućeg sloja da tijekom vremena stvori političke veze među Latinima i saveznicima te da na taj način osiguraju svoju prevlast u komicijama, odnosno to je bio još jedan način da se ograniči glasačka moć građana.¹⁰⁴ Još jedan zakon, za koji se ne zna je li bio izglasan prije ili poslije *Lex Iulia*, iako se pretpostavlja da je bio izglasan oko sredine 90., dakle, prije *Lex Iulia*, je već spomenuti Kalpurnijev zakon (*Lex Calpurnia*). Ovaj zakon je davao vojnicima koji su se iskazali u borbi rimsko građansko pravo. Spomenuta dva zakona, koji su izglasani 89., za vrijeme samog rata označili su daljnje uključivanje pobunjenika u korpus rimskog glasačkog tijela.¹⁰⁵

¹⁰¹ C. J. Dart, 2014, 175-177.

¹⁰² Ap., *Bell. Civ.*, I, 36.

¹⁰³ C. J. Dart, 2014, 177-178.

¹⁰⁴ C. J. Dart, 2014, 179-180.

¹⁰⁵ C. J. Dart, 2014, 180-181.

Konzul za 89., Gnej Pompej Strabon, predložio je zakon kojim se uredio odnos rimskih saveznika u Cisalpinskoj Galiji, i to tako da se zajednicama cispadanske Galije da rimski civitet, a da se transpadanskoj Galiji dodijeli latinsko građansko pravo. Jedan od glavnih razloga prijedloga novog zakona su bile nedorečenosti u *Lex Iulia*. Očito Lucije Julije Cezar nije točno definirao kako bi se saveznici Cisalpinske Galije trebali uključiti u rimsko građansko tijelo. Ovaj lukavi politički potez savršeno pokazuje način na koji su Rimljani osiguravali raznim saveznicima rimsko građansko pravo bez da su pretjerano dirali *status quo*. Davanjem latinskog prava zajednicama sjeverno od rijeke Po Pompej je osigurao da se njihove političke elite (magistrati latinskih kolonija su automatski dobivali rimsko građansko pravo) osjećaju zaštićeno te da se niži slojevi osjećaju kao da imaju nekakvu vrstu predstavništva u Rimu, iako to *de facto* nisu imali. Na ovaj način Pompej je još jače povezoao saveznike s Rimom, ali bez da ti saveznici steknu glasačku premoć u Rimu.¹⁰⁶

Zakon Plaucija i Papirija iz 89. g. (*Lex Plautia Papiria*) je dobio ime po dvojici narodnih tribuna. Ovim zakonom je svaka osoba iz savezničkog grada s kojim su Rimljani imali sklopljen ugovor (*foedus*) mogla postati punopravni rimski građanin, ali pod uvjetom da se javi gradskom pretoru (*praetor urbanus*) u roku od 60 dana. Naravno, ovo pravo se pružalo i na vojnike ako polože oružje i predaju se. Iako se na prvi pogled čini da se na ovaj način mnoštvo Italika uvrstilo u rimsko građansko tijelo, to nije istina. Veliko mnoštvo italskih nižih slojeva nisu imali financijskih sredstava da doputuju do Rima kako bi se javili pretoru. Saveznici koji su u to doba bili u Rimu ili oni koji su imali financijskih sredstava bili su u mogućnosti zatražiti rimsko građansko pravo. Čini se da je spomenuti zakon bio pokušaj još daljnje alijenacije saveznika koji su još bili pod oružjem.¹⁰⁷

¹⁰⁶ C. J. Dart, 2014, 182–183.

¹⁰⁷ C. J. Dart, 2014, 184.

Postavlja se i pitanje što se dogodilo s pobunjenicima koji su ostali pod oružjem do kraja rata. Četiri spomenuta zakona su se bavila isključivo lojalnim Italicima ili bar onima koji su pristali položiti oružje. Do sredine 88. Saveznički rat je bio gotov, s izuzetkom Samnićana i Lukanaca. Italicima koji do tada još nisu bili dobili rimski civitet postali su *dediticii populi*, točnije, njihov politički i društveni status je postao (iako je realno to bio i prije rata) potpuno ovisan o Rimu.¹⁰⁸ Ostatak saveznika (onih koji su tek kasnije predali) je 88. dobio rimsko građansko pravo (osim već spomenutih Lukanaca i Samnićana). Međutim, uzimajući u obzir napetu političku situaciju u Rimu (Mitridat je upravo te godine napao rimske posjede u Maloj Aziji) u kojoj je došlo do velikog rivalstva Marija i Sule oko preuzimanja zapovjedništva u ratu protiv Mitridata, vjerojatno je davanje rimskog građanstva ostatku pobunjenika bio politički potez. Publije Sulpicije Ruf, Marijev saveznik i narodni tribun 88., progurao je zakon kojim se daje rimsko građansko pravo ostatku pobunjenika. Ne znaju se točni razlozi za ovaj potez, ali vrlo vjerojatno je Ruf htio Mariju dati veću potporu u komicijama, što bi uvrštavanjem novog mnoštva građana u komicije dobio zato što su saveznici itekako bili svjesni koja politička stranka im daje građansko pravo. Novo mnoštvo građana raspoređeno je u pretpostavljene novoosnovane tribuse koji su zadnji glasali.¹⁰⁹ Sljedeće pitanje koje se postavlja je kada su Samnićani i Lukanci dobili građansko pravo? Pred kraj 88. ili početkom 87. je Lucije Kornelije Cina, još jedan Marijev saveznik, sklopio sa Samnićanima i Lukancima dogovor po kojem bi oni postali rimski građani u zamjenu za potporu Mariju. Zakon je prošao, a Samnićani i Lukanci su prešli na stranu Gaja Marija u građanskom ratu protiv Sule.¹¹⁰ Dakle, do 87. praktički je cijela Italija dobila rimski civitet te se moramo zapitati kad je točno došlo do početka masovne municipalizacije te administrativne reforme rimske države. Već 85. ili 86. g. pr. Kr. su se počele uspostavljati

¹⁰⁸ E. Bispham, 2007, 175–176.

¹⁰⁹ E. Bispham, 2007, 178–180.

¹¹⁰ E. Bispham, 2007, 186–187.

magistrature novih municipija (o spomenutim magistraturama će više riječi biti kasnije). Uspostava magistratura poput kvatuorvira, duovira, edila je sigurno bilo ekstenzivan proces koji je potrajao. Spomenute magistrature su nastajale kao posljedica zakona koji su donosili rimski građani. Magistrati municipija su obično bile osobe koje su imale neke prijašnje veze s gradom. Ponekad bi to bili rimski senatori, a ponekad čak i lokalni moćnici koji su obnašali vlast u gradu i prije donošenja zakona o osnivanju municipija.¹¹¹ Administrativna reforma je također obuhvaćala područja civilnog života poput: trgovine, ženidbe, nasljedstva itd., te je imala za zadatak urediti vlast (već spomenute magistrature kao i *ordo decurionum*) novostvorenih municipija.¹¹² Vjerojatno je neki od već prije navedenih zakona (posebno *lex Pompeia*) uveo začetke administrativne reorganizacije Italije. Međutim, nemamo čvrstih dokaza za to. Apijan nakon kraja opisa Savezničkog rata odmah prelazi na građanski rat Marija i Sule.¹¹³

Rim se u u vremenu koje je uslijedilo nakon rata umnogome promijenio. Posljedice rata ostavile su velik trag. Zakoni poput *Lex Iuliae* i *Lex Pompeiae* (kako je već spomenuto) uveli su veliki broj novih građana u glasačko tijelo. Njih je bilo potrebno podijeliti u tribuse; naravno ovaj proces je potrajao neko vrijeme. Pretvaranjem u državu s poprilično drugačijim administrativnim ustrojem nego prije mnogobrojni italski narodi i gradovi stekli su status municipija. Cijela je Italija postala zajednica rimskih građana. Iako se administrativna reforma, koja je počela 86. g. na prvi pogled ne čini nekom pretjerano velikom promjenom, ona je proizlazila iz teške političke situacije u kojoj se Rim našao u 1. st. pr. Kr. Naravno i administrativna reforma imat će političke posljedice na građane.¹¹⁴

¹¹¹ E. Bispham, 2007, 245.

¹¹² E. Bispham, 2007, 205-206; E. Bispham, 2007, 199-201.

¹¹³ Ap., *Bell. Civ.*, I, 39-40.

¹¹⁴ E. Gabba, 1992, 127-128.

Sljedeće pitanje koje se postavlja je ono iz kojeg točno zakona (ili više njih) proizlazi nova administrativna podjela Italije. Od četiri već spomenuta zakona, Pompejev zakon (*Lex Pompeia*) je vrlo vjerojatno bio najzaslužniji za municipalizaciju. Naravno, pošto se zakon odnosio na Cisalpinsku Galiju, upravo je to područje i organizirao. Posljedično, slijedi zaključak da je upravo Cisalpinska Galija bila među prvim područjima koje je zahvatila nova administrativna reforma i to preko municipalizacije već postojećih gradova. S druge strane pogrešno je ovom zakonu davati preveliku važnost. Latinske kolonije na području Cisalpinske Galije vrlo vjerojatno su zadržale dotadašnji ustroj, ali su pretvorene u rimske kolonije, dok su deseci drugih zajednica pretvoreni u latinske kolonije. Očito je da je već 89., još za vrijeme trajanja rata, došlo do početka municipalizacije, i to u djelu Italije koji se često smatrao barbarskim i divljim.¹¹⁵

Municipiji, kojima su spomenuti zakoni (*Lex Pompeia*, *Lex Iulia*, *Lex Calpurnia*, *Lex Plautia Papiria*) udarili temelje, osnivani su po cijeloj tadašnjoj Italiji. Ipak onodobnih izvora za njihov ustroj je relativno malo. Međutim postoji jedan dobar primjer municipija osnovanog nakon Savezničkog rata, a to je Tarant. Zakon o Tarantu (*Lex Tarentina*) spominje razne magistrature koje su osnovane u gradu. Spominju se edili, duoviri (*II viri*) i kvatuorviri (*III viri*).¹¹⁶ Jedan natpis iz perioda Antonina u gradu Peteliji u Bruciju govori o čovjeku koji je izabran za kvatuorvira po Kornelijevoj zakonu (*Lex Cornelia*). Postoje naznake da je ovo prijepis starijeg republikanskog natpisa iz doba Cine, ali to se ne može sa sigurnošću utvrditi.¹¹⁷ Vjerojatno je magistrat novoosnovanih municipija predlagao magistrat predlagač zakona ili osoba kojoj je Senat povjerio tu zadaću. Međutim, ne postoje dokazi da se municipije počelo osnivati jednim jedinstvenim zakonom, barem ne u periodu direktno nakon

¹¹⁵ E. Bispham, 2007, 173–174.

¹¹⁶ E. Bispham, 2007, 225–224.

¹¹⁷ E. Bispham, 2007, 201–202.

rata, već je vjerojatnije da su se municipiji osnivali zasebnim zakonima koji su uzimali u obzir posebnosti određenih zajednica i gradova koji su postajali municipiji.¹¹⁸

Dotadašnji municipiji, posljedicom municipalizacije, prestali su sudjelovati u političkom životu Republiku kao prije; njihova administrativna i politička uloga se potpuno promijenila. Prije su municipiji bili većinom gradovi čiji su stanovnici imali djelomično građansko pravo (*civitas sine suffragio*), nisu mogli glasati u komicijama i nisu se mogli kandidirati za magistrature u Rimu. Zadaća municipija, osim neke vrste financijskog danka, bila je pomagati vojno i to sudjelovanjem u legiji.¹¹⁹ Municipiji su pred kraj republike (točnije par godina prije Cezarove smrti) postali uniformirani. Imali su svoje magistrature kolegijalnog tipa koje su se dijelili na dva sudska i dva civilna magistrata. To su bili *duoviri iure dicundo* te *duoviri aediles* ili *quattorviri iure dicundo* te *quattorviri aediles*, ako se kolegij sastojao od četiri člana. *Duoviri iure dicundo* su svakih pet godina provodili cenzus te bi u tom slučaju dobivali cenzorske ovlasti (*duoviri quinquennales censoria potestate*). Također, postojao je i municipalni senat, *ordo decurionum*, koji je bio svojevrsna preslika rimskog senata, naravno, manjeg opsega i političke moći.¹²⁰

Razina municipalizacije se bitno razlikovala u raznim dijelovima Italije. Područja s već od ranije razvijenijim urbanim centrima poput Umbrije i Etrurije te Velike Grčke očekivano su posjedovala puno veći stupanj municipalizacije od Samnija i Lukanije, samo da spomenem samo neka od slabije urbaniziranih područja. Područja koja su bila visoko urbanizirana prije rata to su ostala i nakon njega, jedino s višim stupnjem političke moći. S druge strane područja poput Brucija (koji imao oko pet municipija) ostala su relativno manje razvijena u usporedbi s ostalim Italicima. Također, rat koji je bio zaista razoran za neke narode i gradove (a osobito, na primjer, za Samničane i Lukance), ostavio je traga na

¹¹⁸ E. Bispham, 2007, 225–229.

¹¹⁹ A. Musić, 1942, 124–125.

¹²⁰ A. Musić, 1942, 125.

određenim područjima (osobito na već spomenutim Samniju i Lukaniji). Grad Stabije se, na primjer, jako teško oporavio nakon intervencije Sule u Savezničkom ratu. Nije samo rat uzrokovao slabu razvijenost nekih područja Italije. Neka od njih su i prije rata bila manje razvijena od ostatka Italije (indikativno je da su se upravo ta područja posljednja predala), a neka od njih su pretrpjela tešku osvetu jednom kad je Sula došao na vlast u Rimu. Tako su Suline proskripcije bile izuzetno okrutne posebno prema Samničanima (jer su, kako je spomenuto, Samničani podržavali Marija).¹²¹

¹²¹ E. Bispham, 2007, 405–410.

7. Zaključak

Saveznički rat je umnogome promijenio Italiju i naravno, samu Republiku. Iako je sukob trajao relativno kratko kada se pogledaju neki drugi sukobi u za vrijeme Republike i Carstva malo koji rat je imao toliko veliki utjecaj na populaciju Apeninskog poluotoka. Dvije i pol godine ratovanja Rimljana i Saveznika su izazvale veliku administrativnu i političku promjenu. Kao što je pokazano u prošlom poglavlju municipalizacija, koja, doduše je bila proces koji je potrajao više od pola stoljeća ipak je pretvorila Italiju u područje rimskih građana. Ovako velika promjena posljedično je utjecala i na političku te socijalnu sliku Italika i Rimljana. Dugo održavani *status quo* se promijenio. Iako su, praktički isključivo italske ekonomske i političke elite imale veće koristi od dobivanja rimskog građanskog prava, opet su na taj način i niže klase Italika dobile barem nekakvu vrstu predstavnštva u samom Rimu, što do tada nisu imale. Italici su do prije Savezničkog rata imali trećerazredni građansko-pravni status, jer mnogi od njih nisu imali čak ni latinsko građansko pravo. Pobuna Saveznika se čini sasvim logična kad se shvati da je njihova moć (prije svega ekonomska) rasla zajedno sa širenjem Rima. Kako se Rim širio i postojano pretvarao u najmoćniju državu Sredozemlja, tako su i Italici jačali. Njihovi trgovci koji su počeli trgovati u isto vrijeme kad i Rimljani, te se širiti na druge regije Sredozemlja, postali su ekonomski prilično jaki. Razvitkom i jačanjem vitezova u Rimu je jačala i slična klasa trgovaca, „kapitalista“ među Saveznicima. Naravno politička moć koju su imali saveznički pandani rimskih vitezova je bila neusporedivo veća nego moć italskih trgovaca. Kada se još uzme u obzir i starija zemljoposjednička italska aristokracija koja je također bila ekonomski prilično jaka, ali nije imala ni približnu političku moć, dobivamo sliku Italije u kojoj postoji ogroman disparitet između političke i ekonomske moći velikog broja ljudi nad kojim upravlja manji broj ljudi.

Jednostavno je logično da su se Italici pobunili osobito ako se uzme u obzir da su morali služiti u rimskoj vojsci kao pomoćne jedinice te su znali ratovati kao Rimljani. Na pitanje krajnjeg cilja samih pobunjenika ne postoji precizan odgovor. Kao što je navedeno prije, moguće je da su neke grupacije saveznika zaista htjele nezavisnost. Ipak vjerojatnije je da je Saveznički rat počeo upravo zbog neimanja rimskog civiteta. Glavni problem je bio upravo to što unatoč njihovoj ekonomskoj snazi saveznici (točnije njihovi viši slojevi) nisu imali praktički nikakve političke moći. S druge strane Rimljani koji su nakon rata kroz više zakona dali građansko pravo pobunjenicima, pa čak i onima poput Samnićana i Lukanaca koji su se posljednji predali, našli su način da ograniče, točnije, da umanje politički utjecaj novih građana. Ogromne mase nižih slojeva pobunjenika jednostavno nisu imale novaca i vremena da svako malo putuju u Rim na glasanje. Također, Italici koji jesu imali resursa i vremena da se aktivno bave politikom svrstani su u tribuse koji su najviše odgovarali Rimljanima. Ipak, može se reći da su posljedice Savezničkog rata poput dobivanja rimskog građanskog prava te posljedično, municipalizacije dovele do poboljšanja života Italika. Viši slojevi ipak jesu profitirali od dobivanja građanskog prava, dok su niži imali barem nekakvu vrstu predstavnštva u samom Rimu. Niži slojevi su ipak mogli računati da će se i njihovi interesi gledati. Iako je razina gledanja interesa nižih savezničkih slojeva bila relativno niska, i to je bilo više nego što su prije imali. Na kraju krajeva, stoji činjenica da je Saveznički rat ipak u 50 do 100 godina nakon rata, promijenio Italiju. Municipalizacijom je Italija postala područje u kojem su živjeli isključivo rimski građani, te je kao takva bila važnija od ostalih područja Republike i kasnije Carstva.

8. Literatura

8.1. Popis povijesnih vrela

Ap. *Bell. civ.*:

Apijan iz Aleksandrije, Rimski građanski ratovi, preveo s grčkog Bogdan M. Stevanović, predgovor napisala Fanula Papazoglu, Beograd: Dereta, 1991.

Plut., *T. Gracc.*:

Plutarh, Usporedni životopisi, preveo Zdeslav Dukat, Zagreb: Nakadni zavod Globus, 2009.

8.2. Popis literature

E. Bispham, 2007, *From Asculum to Actium: The municipalization of Italy from Social War to Augustus*, Oxford: Oxford University press, 2007.

C. J. Dart, 2014, *The Social War from 91 to 88 BCE: A history of Italian insurgency against the Roman Republic*, New York: Routledge Classics, 2014.

E. Gabba, 1976, *Republican Rome, the army and the Allies*, Los Angeles: University of California Press, 1976.

E. Gabba, 1992, Rome and Italy: The Social war, *The Cambridge Ancient History*, Vol IX, Cambridge: Cambridge university Press, 1992, 104. – 129.

P. Lisičar, 1971, *Grci i Rimljani*, Zagreb: Školska knjiga, 1971.

A. Lintott, 1992, Political History, 146 – 95 BC, *The Cambridge Ancient History*, vol. IX, Cambridge: Cambridge university press, 1992, 62. – 92.

N. A. Maškin, 1951, *Istorija starog Rima*, Beograd: Naučna knjiga, 1951.

H. Mouritsen, 1998, *Italian Unification: A study in ancient and modern historiography*, London: University of London, 1998.

A. Musić, 1942, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb: izdanje nakladnog odjela hrvatske državne tiskare, 1942.

H. H. Scullard, 1959, *From the Gracchi to Nero: A history of Rome from 133 B.C. to 68 A.D.*, New York: Routledge Classics, 1959.

9. Sažetak

Saveznički rat

Saveznički rat je počeo 91. pr. Kr. te je završio sredinom 88. pr. Kr. Uzroci samog rata su bili veliko nezadovoljstvo Italika koje je bilo uzrokovano velikim disparitetom ekonomske i političke moći naroda Italije. Širenjem Republike na ostatak Sredozemlja se povećala ekonomska moć Rima ali i njihovih italskih rođaka. Unatoč jačanju ekonomske moći politička prava saveznika ostala su ista kao i prije. Preciznije, jednostavno ih nisu imali. Rat koji se vodio dvije i pol godine završio je pobjedom Rima. Unatoč rimskoj pobjedi Italici su dobili rimsko građansko pravo preko par zakona izglasanih u skupštinama. Municipalizacija koja je uslijedila bila je proces koji je potrajao sve do vremena Cezara, i kasnije Augusta. Dopršetkom municipalizacije Italija je postala područje u kojem su živjeli isključivo rimski građani.

Ključne riječi: Saveznički rat; rimska povijest; Gaj Marije; Italici; građansko pravo

10. Summary

The Social War

The Social War started in 91 BC and lasted until mid 88. The causes of the war were great dissatisfaction of the Italics caused by the disparity between economic and political power of the allies. With the spread of the Republic to the rest of the Mediterranean economic status of Romans and their allied counterparts was magnified. Despite the magnification of wealth political rights of the Italics remained as they have been before, nonexistent. Two and half year long war finished with Roman victory. However, despite Roman victory the Italics gained political rights with the help of a few laws that were voted for in the popular assembly. The municipalization that ensued was a process that lasted all the way up to the times Caesar and Augustus. After the process had finished Italy became a region in which lived exclusively Roman citizens.

Key words: Social War; Roman History; Gaius Marius; the Italics; citizenship